

WID-LC

PG

3948

.F7

U3

x

1896

FRANKO

UCHYTEL'

HW 8FOY 1

W10-2C

PG

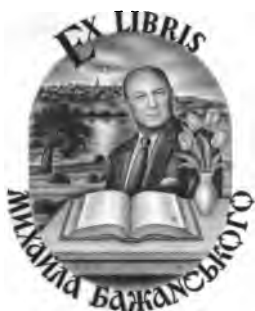
3948

.F7

U3

X

1:76

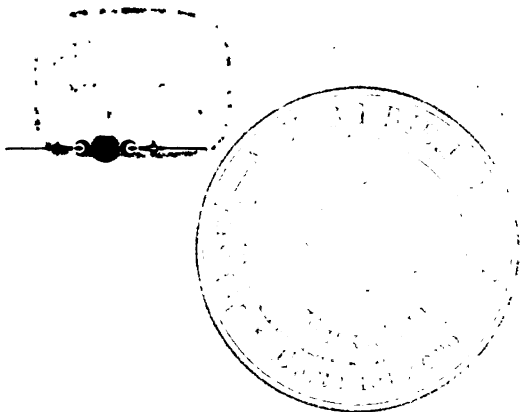
**A gift to the
Ukrainian collections from
MICHAEL BAZANSKY
Harvard College Library**

УЧИТЕЛЬ

Комедія в трьох діях

ІВАНА ФРАНКА.

Л Ї В І В.
З друкарні Ставропільського Інституту.
1896.

WID-LC

PG

3948

.F7

U3

X

1896

FRANKO

"CITY TEL"

Bayer, Bay

ОСОБИ:

Омельян Ткач, учитель, літ 35, високий, худий, покашлює, з чорною бородою і окулярами.

Юлія, его сестра, панночка, літ 20.

Іван Коростіаць, учитель, здоровий, сильний парубок, літ 28.

Микита Сойка, війт, Бойко літ 50, з короткими стриженими вусами, довгим волосем, що спадає на плечі, в гуни повисше колін, з шкіряною торбою через плечі і невідступною люлькою в зубах, котру курить і все спльовує.

Вольф Вільберіляц, високий статний жид, літ 40, арендар, підприємець і лихвар.

Лько Товкач,
Семко Вагонистий } Бойки, господарі.

Марина Пасічна, вдова, господиня

Воєний.

Жандарм.

Мужики, жінки, парубки, діти. — Діє ся в глухім гірськім селі в наших часах.

Між другою і третьою дією минають три роки.

Д і я п е р ш а.

Подвір'я перед школою. В глибині сцени школа під гонтами, з ганком. На серед сцени стовп з дзвінком у горі. На право огородець, засаджений яриною. Бокові куліси показують вид на гори зарослі лісами і на кавалок села над берегом річки.

Ява перша.

Юлія (голова лезко окрита хусточкою, в домовім чистенькім убраню порав ся в городці, коплючи картофлю а опісля рвучи фасолю),

Омельяк (стоїть під стовпом і довго дзвонить у дзвінок).

Омельяк (перестав дзвонити і кашляв)

У, тай утомив ся! Добре то кажуть: худа парафія, де ксьонда пробощ дзвонить. Таке й мов.

Юлія (з городця)

Але як ти, Мілечку, міг так спустити ся на сего вїйта? Я тобі зараз казала, що він тільки на словах такий щедрий. Бачиш, навіть нікого не прислав, щоби школу замести та дров нарубати.

Омельяк

Ну, та щож я мав зробити? Аджеж за ковнір его не візьму та не присилую, щоби прислав.

Юлія

Але ж бо тобі належить ся прислуга.

Омельян

Та що з того? Належить ся, то певно, та йш, бачиш, не пильно діє ся.

Юлія

Але ж то так не можна плазом пускати. Ти до староства удай ся. Адже ж вони нас так у зимі голодом заморять і заморозять.

Омельян

Та ти, Юлечко, не горячи ся. Якось то буде.

Юлія

Я тебе Мільку, не розумію. І де в тебе той спокій. ота холодність бере ся! Осьмий раз отсе тебе перенесли, як клубком з місця на місце кидають, а ти все нічого. Все своє „якось то буде“ тай „якось то буде“!

Омельян

Щож робити, сестричко. Вже коли чоловік на таке пішов, то треба терпіти. А як би я почав собі все до серця брати, то давноб одурів.

Юлія

А я не можу! Як бачу кривду та неправду, то, здаєть ся, зі шкіри б вискочила. Все нутро в мні перевертає ся.

Омельян (сміє ся)

Ну, то треба тобі відси чим скорше втікати, небого. Вже я бачу, що тут нам такий горіх на зуби дали, що треба добрих вилиць, щоб его розкусити. Ади, кільки давоню тай дзвоню, і щоби тобі одна дитина до школи прийшла. Треба ще раз стрібувати (дзвонить).

Юлія

Та покинь! І що тобі за неволя? Не йдуть діти, то як собі хочуть. Маєш виказ і всіх подай на кару — от тобі й усе.

Омельян

Ні, Юлечко, се не буде добре. Подавай на кару! Хіба се вчительське діло? Хіба я на те вчив ся і на те сюди прийшов? Я прийшов сюди вчити просвічати людей, а не за здекуційника бути.

Юлія

Омельку, Омельку! не вже ти й доси, по осьмих переносинах, не вилічив ся зі свого ідеалізму? Просвічати людей! Се дуже добре, але як вони самі того не хочуть? І вїйт тобі виразно казав зараз по наших приїзді, що: ви нас пане до школи не гнїть.

Омельян

Е, паний був! Шлів щось таке, що й купи не держало ся.

Юлія

А про те єго правда. Аджеж сам бачиш, за ті три дни, що ми тутка, крім вїйта ані одна жива душа до нас не заглянула. Як би не отсей городець і не те, що твій попередник у нім насадив та нам лишив, то нам би прийшлось з голоду гнути.

Омельян

Е, та чень то якось змінить ся Все так зле не буде. Адже мій попередник п'ятнайцять літ ось тут прожив, поки не вмер. І маєток по собі лишив.

Юлія

Не бій ся, ти певно нічого по собі не лишиш! *(Бере кошик з картофлею і фасолею в одну а мотуку в другу руку і через перелаз виходить із городця).*

Ява друга

Ті самі і вїйт *(в гуни повисше колін, з борсуковою торбою через плечі, з люлькою в зубах, котру раз у раз пихкав. Говорить ліниво, звільна, мов неохітно, з довгими павзами)*

Ві́т

Слава Сусу Христу!

Омелья

Слава на віки!

Ві́т *підходить ближше, оглядає будинок шкільний, стукає чоботом о сходи ганка і сідає на них*

Юлія

Пане начальнику! Ви нам обіцяли когось до прислуги, а отсе вже третій день і нікого нема. Бійте ся Бога, як се може бути? Таже треба і дров урубати і замести і порядок у школі зробити.

Ві́т *(шк: обав ся в голову)*

Та я — кавав. Ось Ількови Товкачеви кавав.

Юлія

Ну і щож? Чому не прийшов?

Ві́т

Видко ся не хоче.

Юлія

Ба але ж ми без прислуги не можемо бути. Се нам належить ся.

Ві́т

Та належить ся.

Юлія

Ну, то як же буде?

Ві́т

Або я знаю.

Юлія

Ну, та хтось мусить знати. Як ви накажете, то так мусить бути.

Ві́т

Та я вго не всилую.

Юлія

То може хто інший схоче.

Війт

А, може й схоче. Зачекаємо, аж зголосить ся.

Юлія (*нетерпливо*)

Е, вам чекає, але ми тимчасом можемо в голоду і в холоді згинуть.

Війт

Е, чень так зараз не згинете.

Юлія (*з плачем*)Господи! Та се явась колода, не чоловік. Аж тут нам певно прийде ся пропасти! (*Хопав кошик і мотику і втік до школи*).

Ява третя.

Омелья, Війт.

Війт (*довго, рівнодушно глядить на Омеляна, що все ще з виразом утоми стоїть під стовпом, держачи шнур від двінка в руках*)

То ваша жона?

Омелья

Ні, сестра.

Війт

Горячка! (*По хвили*) А ви з жидів?

Омелья

Я? Та в яких жидів? Я такий Русин, як і ви, хлопський син.

Війт

А во бороду носите, як жид.

Омелья

Ну, що ви! Хіба тільки жиди бороди носять?

Війт

В нашім селі тільки жида. Як зголите бороду, тогди вам повірю, що ви Русин.

Омельян

А то що знов? що вам до моєї бороди? Ви би подивили ся по селі! Дзвоню вже пів години, і ані одна дитина до школи не йде. Адже ж нині я маю розпочати школу.

Війт

Ви, паночку, не мучте ся. Хоч до вечера давонить, а дитина вам жадна не прийде.

Омельян

А то чому?

Війт

Бо так, що не прийде. Ми до жида своїх дітей на науку послати не будемо.

Омельян

Папе начальнику! Та що вам за жид до голови приплив? Ну, та коли вже так, то най буде по вашому. Зголю тому нещасну бороду.

Війт

І добре зробите. І Товкач казав: я, Богу дякувати, господарь. До жида usługувати не піду. Зголите бороду, то він прийде.

Омельян

Ну, а діти?

Війт

На що вам дітей?

Омельян

Та до науки.

Війт

А на що їм наука?

Омельян

На що наука? То я ще маю вам се вясняти?
А на що школу в селі маєте?

Війт

Староство казало. Ми аж бунтували ся — ба не ми, а наші тати. Аж восько до нас приходило. Через тоту прокляту школу село на біду зішло. Обдерли!

Омельян

Але ж не школа вас обдерла. Школа для вашого добра заведена. Щоб ви меже людьч люде були.

Війт

А хіба й без пеі ми пси?

Омельян

Пси не пси, а темні. Хто не хоче, то вас ошукає, отуманить, одурить.

Війт

Ова! ось ви такі вчені та просвічені, а гинете в голоду в селі і мусите чекати нашої ласки, темних Бойків! Ну, трібуйте і одурить нас! Га?

Омельян

Пане війте, я не розумію, до чого має вести наша розмова. Ви знаєте, що я не з власної охоти сюди прийшов, а надала мене рада шкільна. Ви знаєте, що мій обовязок учити, а ваш обовязок зробити так, щоб діти ходили до школи.

Війт

Е, пане павчителю! Тоті всі обовязки, то там у вас у письмах та в паперах. А ми люде прості. Хочете з нами жити, то жийте так як Бог приказав, як небіжчик навчитель жив.

Омельян

Ну, а як же він жив?

Війт

Та як жив? Робив собі в поли та в городі, воли

та свині годував, писарством займав ся, а дітей наших до книжки не конопавив.

Омелья

Не конопавив!

Війт

А, ні! Котрі схотіли, то часом у неділю сходили ся до школи. То він їм образки якісь показував, співанок їй учив співати.

Омелья

Та й тільки всеї науки було?

Війт

Та тільки.

Омелья

Ну, а пан інспектор хіба ніколи до вас не заїздив?

Війт

Та за тих 15 літ був може зо пять раз. Ой, ой, біди кілька було! Треба було аж із сусідного села школярів позичати.

Омелья

Що, що, що ви мовите? Школярів позичати?

Війт

Таже не як, а так! Позичали ми по 10 хлопців, домішали троха своїх, таких що хоць літери розпізнати вміли, тай так якось від пана шпектора обганяли ся.

Омелья

Господи! До нинішнього дня я був би не повірив, щоби таке в нашім краю могло діяти ся. Ну і що ж, ви гадаєте, що й далі так має бути?

Війт

Гадаю, що так.

Омелья

Що я буду собі господарювати, за вчительство гроші брати, а на показ для інспектора хлопців із другого села позичати?

Війт

А чому ж би-сте не мали так робити? Що вам за неволя наші діти мучити і від господарської роботи відривати?

Омелья

Алеж вийте, я мушу! Чи ви не розумієте, що значить обов'язок? Я за дармо хліба їсти не хочу. А хочете мати такого вчителя, щоби по вашому робив, то зараз подавайте до ради шкільної, щоб вам іншого дали.

Війт

Е, стрібуємо ще з вами.

Омелья

І не зачинайте! Кажу вам крайнє слово: як міні мніні — ну, завтра, діти до школи не прийдуть, то всіх на кару подаю.

Війт

Та куди подасьте?

Омелья

До староства.

Війт

А як?

Омелья

Як то як? На письмі.

Війт

А ваше письмо має ноги або крила, щоби, до староства дійшло?

Омелья

Що се ви? Як то?

Віт

А так. Відси до староства п'ять миль возовою дорогою, а три милі верхами. А як я знаю, що ви хочете нам шкодити, то жадного вашого письма до почти не передам.

Омельян

Як то? Ви би сміли урядові письма — —

Віт

А чи я знаю, котре урядове, а котре ні? Жадного в села не пушу. Хіба бисьте хотіли самі пішки вести, бо фіри не цістанете. А пішки йти відси і назад, то треба трьох річей: добрих ніг, добрих грудей і три дні часу. А як підете, то ми вас заскаржимо, що ви школи не пильнуєте, а до міста без потреби волочите ся (*Омельян, котрий під час розмови з віттом увесь час неспокійно кидав ся з місця на місце, нараз підбігав до стовпа і починав що сили дзвонити*) А вам що, пане навчителю? чого дзвоните?

Омельян (*задиханий*)

Пане війте!.. Або йдіть відси... або заріжете мене зараз!.. Не можу слухати... Господи! Що се во мною? За які гріхи ти мене кинув у сею западню? Як пророка Данила в львину яму! Та я одурію тут! Я зовсім... зовсім страчу ся!..

Віт (*встав, підходить до Омельяна і плече вго рукою по плечех*)

Слухайте, пане навчителю! Ви так дуже не мечіть ся! А те... знаєте що? Ліпше з нами по добру! Задрете ся во мною, з другим, з третім — і нічого не виграєте, бігме нічого. А так... послухайте мої ради! Бороду оту жидівську згодіть! Не подоба вам з нею. Дітей нам не невольте! Нас карами ніякими не лоточте, то найліпше буде.

Омельян (*розлючений*)

А я вам покажу, що по мойому буде! Не смієте мене неволити! Я не ваш слуга! Я мушу робити те,

по що мене тут прислали З голоду згину, а на своїм поставлю!

Віт (виймає люльку, плює)

Га, трібуйте! *(звільна відходить)*

Ява четверта.

Омельян, Юлія.

Омельян (якийсь час ходить прудко по подвір'ю, взявши ся обома руками за голову, відтак іде на ганок і стукає до дверей)

Юльцю, гей Юльцю!

Юлія (виходить з сокирою в руках)

А чого тобі треба?

Омельян (здивований)

А ти що?

Юлія

Та треба дров урубати. Хотіла розпалювати, та не найшла ані полінця дрібного. А пару грубших колод є.

Омельян (бере від неї сокиру)

Та дай міні! Се не твоє діло дрова рубати.

Юлія (не дає)

Е, що ти знаєш! Лиши! *(Омельян таки бере сокиру)* Ну, про мене. Я тобі принесу раччя одну колодку, та полупай, коли вже так нанер ся! *(Відходить і вертає з колодкою, котру Омелько зарав зачинає рубати)* Але ти мене чогось кликав, Мільку. Чого тобі треба?

Омельян (перестав рубати)

Ага! маєш ще жуку?

Юлія

Та маю.

Омельян

Спечи міні хліб. Мушу йти до міста.

Юлія

До міста? йти?

Омельян

Так. Знаєш, чим мене вііт потішив? Скоро я ску сказав, що хочу подати до староства виказ дітей, котрі не ходять до школи, він міні відповів, що жадного мого письма не подасть на пошту. Хіба, каже, самі собі занесете.

Юлія

Але я тебе не пушу, Мільку! Се далека дорога. Горани. Ще тебе пересядуть і вбють де в лісах.

Омельян

Не бій са! На таких, що пересідають, у мене є револьвер. А я сего стерпіти не можу. В клітку як воробець заперти себе не дам! (*Зачинає знов рубати*).

Ява пята.

Ті самі, Товкач і Вагонистий.

Товкач

Слава Сусу Христу!

Юлія

Слава на віки! (*Мужики наближають ся, познимавши капелюхи, з укоса глядять на Омеляна, відтак підходять до Юлії, що стоїть у ганку*)

Товкач

Чи то пан навчитель?

Юлія

Так.

Товкач

А ви его жінка?

Юлія

Ні, сестра.

Товкач *(гляди́ть на неї довшє)*

Сестра. Гм! Сестра.

Юлія

А чого вам треба?

Товкач

Та так. Ми до пана навчителя.

Юлія

Мільку, тут люде до тебе.

Омельян *(котрий доси рубав, перестав і обертав ся)*

Ви до мене?

Товкач

Рубайте, рубайте! Ми зачекаємо. *(Оба сидять на ганку. Омельян рубав)*

Юлія

Ви тутешні господарі?

Товкач

А так.

Юлія

І не встид вам отак сидіти і дивити ся, як ваш учитель сам дрова рубав?

Товкач

Щож, робота не встид.

Юлія

Дуже красно! Громада зобовязала ся дати вчителєви прислугу, а отсе вже три дни, як ми сюди прийїхали, і ніхто до нас ані не загляне! Ми могли би й погинути тут.

Товкач

Гм! А може то ваша річ була насамперед до нас заглянути?

Юлія

Так? Щобисте потім казали, що ходимо до вас жебрати! Знаємо ми вже таке!

Товкач

Ну а як би хто й так сказав, то би вам коруна в голови не злетіла. Може би й рацію нав. Адже не ми на ваш хліб прийшли, а ви на наш.

Юлія

Господи! Дай міні святу терпливість с тими людьми, а то я готова одуріти! (*Вбігав до хати лускаючи дверми*).

Ява шеста.

Ті самі без Юлії. *Смеляк* (*рубав*)

Товкач

Горяча панна!

Загонистий

Та що! Молоде. Оговтає ся ще. Ну, та може би зачати с тим префесором говорити?

Товкач (*встав і кличе з ганку*)

Пане навчителю! Та буде того рубаня! Ходіть сюда, щось вам маємо сказати!

Смеляк (*затиная сокиру в колодку і підходить до них*)

Дай Боже час добрий! Ну, що там, господарі?

Товкач і Загонистий (*кланяють ся*)

Та дай Господи!

Товкач

Та ми тут до нього навчителя з інтересом.

Смеляк

Ого! А то з яким?

Товкач

Ну, говоріть куме Семку! То ваша справа.

Загонистий (*гестикуючи, розлізло*)

Та то, видите, така справа. Я держав Вовкових дві парі волів. Такрік літом медвідь у полонині пару вбив. Друга пара о Спасі в Лютовьсках пішла за пять-двацять. То на такі гроші міні Вовк на ґрунт сів. Тепер я хочу знов дві парі в него ваяти. А він жадає неруки. Я даю ось кума Товкача, а він каже: то мало. Каже: ідіть до нового навчителя. Як він за вас поручить, до добре. Такий то наш антерес.

Омелья (*вистріснув на него очи*)

Ану стрільте міні в лоб, чи хоч що небудь розумію! Що ви чоловіче говорите?

Загонистий

Таже по руськи тай по людськи до пана говорю, не як!

Омелья

Вовк, медвідь, дві парі волів, порука, і я тут якогось біса приплетений! Нічогосінько не розберу.

Загонистий

Та що тут розбирати? Кажу вам ще раз. Вовкових пара волів угибла, то я сму за се пять-двацять у довзі. Хочу ваяти знов дві парі, бо без худоби чоловік як без очей. Ну, а Вовк каже кенче, щоби й ви за мене поручили.

Омелья

Я! За вовка?

Загонистий

Та не за Вовка, а за мене. Вовк каже.

Омелья

Вовк каже? То я вовкови маю за воли ручити?

Загонистий

Та не за воли, а за мене.

Омелья

Я за вас? А ви хто такий?

Вагонистий

Та гавда тутешний, Семко Загонистий зовуть.

Омелья

Так щож ви з вовками за інтереси маєте? Ловите вовків, чи що?

Вагонистий

Та яких вовків, преч би ся казало?

Омелья

Ну, адже ось воли для вовка берете.

Вагонистий

Та не для вовка, а від Вовка, нашого арендаря.

Товкач

То в нас, пане навчителю, жид такий є, Вовк називає ся.

Омелья

Агій на вас! А відкиж я се маю знати? Говорите: вовк, воли, медвідь, а я стою як туман. Так чогож той Вовк хоче?

Вагонистий

Та хоче, щоби ви поручили за мене.

Омелья

Я за вас? Алеж я вас не знаю! Перший раз вас бачу. То як я можу знати, хто ви і який ви?

Товкач

Ні, пане навчителю! На куна Семка можете спустити ся. Я за них ручу.

Омелья

Ви ручите? А ви хто такий? Я вас також не знаю.

Товкач.

Та я Ілько Товкач, ваш близький сусід.

Омелья

Ви Товкач? Може той самий, що мав міні порядок робити в школі?

Товкач (*радісно*)

А той, той!

Омелья

І маєте ви сумління? Війт вам каже, а ви ані ду-ду!

Товкач (*сміє ся*)

Е, пане навчителю! Що то говорити? Війт міні каже! Або то я війтів слуга? Як схожу, то буду робити, а ні, то війт мене не всилує. У нас по сусідськи. Які ви будете для нас, такі ми для вас. Зробіте ви нам вигоду, то ми вам і дві зробимо.

Омелья

Але я не хочу вашої вигоди. Дайте міні то, що міні належить ся. А не схочете, то я буду шукати інших способів. Ну, скажіть по правді, чому ви доси не приходили?

Товкач (*шкробав ся в голову*)

Та чому не приходив? Так винало, що не приходив. Не було коли.

Омелья

Ні, неправду говорите. Я вас часто видав, як ви сиділи на подвір'ю або над рікою. Ну, признайте ся: війт вам не казав?

Товкач (*живо*)

Війт? Ні! Ховай Боже!

Омелья

Ну, то хтось другий?

Товкач (*шкробав ся в голову*)

А не скажете нікому? Ну, то вам скажу. Вовк не казав. (*Конфідентно*) Бо треба вам знати, пане навчителю, що Вовк у нас у селі найстарша особа. Чи

то вийт, чи палямар, чи хто будь, усі его слухають. О, бо то сяла! Він що хоче, то зробить. Кажуть, що він три хованці має.

Омелья

І він отсе післав вас до мене?

Загонистий

А я, так.

Омелья

Щоб я за вас поруку йому дав?

Загонистий

За мене, пане навчителю.

Омелья

Гм! То диво! Що се може значити?

Товкач

Не знаємо.

Омелья

Аджеж я ані вас не знаю, ані его. У мене настку нема, то щож моя порука варта? І інтересу вашого зовсім не розумію. То щож се все за комедія?

Товкач

Або я Знаю? знаю тільки, що нам виразно сказав: Ідіть до нового навчителя! Як він з вами разом дасть свою поруку, то я вам бички дам.

Омелья

Не розумію, хоч мене застрільте.

Загонистий

Так щож, не хочете мене поратувати? Аджеж без худоби міні загибіль!

Омелья

Чоловіче добрий! Міні боже ніж вами загибіль буде. Як же я вас поратую?

Товстач

Пане навчителю! То не по сусідськи! Не відмовляйте нам тої просьби. Вовк мудра голова. Вже як єму вашої поруки треба, то видно, що треба. А як нам сего відмовите, то не буде вам жити в селі.

Омелья

Люде! Ну, нате, зїїдже мене живцем, але не жадайте від мене чогось такого, чого я зовсім не розумію. Хто знає, може то явесь циганство? Вовк, воли, медвідь, порука... Тьфу! Знаєте що? Підіть ви до Вовка і кажіть єму, най сам прийде до мене. Може я з ним явесь лишне розмовлю ся.

Загонистий

Е, знов ходи! Знов лазь! Ще хто знає чи Вовк схоче до вас прийти?

Омелья

Ну, то я інакше нічого для вас не можу зробити. На сліпо в ваші інтереси влавити не думаю.

Товстач

Та ні, куме! Йїх правда. Ходімо до Вовка. Не бійте ся, він прийде! В ласці божїй, пане навчителю!
(Відходять)

Ява сема.

Омелья (знов бере ся рубати) Юлія (в вікні)

Юлія

Пішли вже ті люде?

Омелья

Пішли.

Юлія

Та чого хотіли?

Омелья

А дідько йїх знає, чого! Слухав йїх, слухав і ні-

чого не розумів. Вовк, воли, медвідь, п'ять двадцять, порука — а гій на вас! Одно тільки я зрозумів, що тут у селі є жид Вольф — усему селу гохова, і що той Вольф скаже, то всі й роблять. Знаєш, один із тих людей, то той Товкач, що мав нам услугувати.

Юлія

І спокійнісенько дивив ся, як ти дрова рубаєш.

Омелья

Предобродушно признав ся міні, що се той самий Вовк чи Вольф не казав ему йти до нас. А тепер той Вовк підслав їх, щоб я ему ручив за якісь воли чи бики чи за медведя, чи за що — сам не знаю.

Юлія

Ну, то пропадемо ми тут. Уже як жид на нас розставляє свої сіті, то пропадемо. Краще втікаймо завчасу!

Омелья

Ну, втікаймо! Хто знає чи є чого втікати? Може сей Вовк не такий страшний. Я післав тих людей до него, щоб ему переказали, що я хочу з ним самим розмовити ся.

Юлія

Он мабуть він йде! А як же, завертає до нас. Чи вийти й міні до розмови?

Омелья

Ні, Юлечко. Дай спокій! Моглабись попсувати.

Юлія

Як гадавш. Ну, то подай міні тих патиків, що ти нарубав. Буду розпалювати. Вже далі полудне, а ми й не снідали. *(Омельян подає їй у вікно оберемок полін, вона цезав в хаті).*

Ява осьма.

Омельяк, Вольф.

Вольф *(зупиняє ся на серед подвір'я)*

Омельяк *(підходить до него і глядить питаючими очима)*

З ким каю — — ?

Вольф *(поважно)*

Маєте честь говорити з Вольфом Зільбергланцом, тутешнім арендарем і підприємцем. Я не є простий жид. Я з ружне панство інтерес проваджу і всюди міні честь дають.

Омельяк

Я вам, пане Вольф, чести не уймаю. Може позволите ближе, ось тут на ганок, у холод. Прошу, сідайте! *(Вольф входить на ганок і сідає на лавці)*. Я чув, що ви тут у селі маєте великий вплив.

Вольф

Ну, щож. Люде мене знають — вірять міні. Я їм вигоду роблю, то й вони мене слухають.

Омельяк

Даруйте, пане Вольф, що я казав вас просити до себе. Ви тут прислали до мене людей. Щось вони міні плели таке — за воли, за медведі, за поруку, що я ані дрібки не зрозумів. Може будете ласкаві вяснити, о що ходить?

Вольф

Видно, що ви ще не знаєте наших інтересів. Ну, добре. То так було. Той чоловік, Семко Загонистий, — так собі, паничка! — держав мої дві пари биків.

Омельяк

Як то держав?

Вольє

Та так держав. Я купив малі, річняки, а він узяв на вигодовок. Мав вигодувати, по трьох роках ми мали їх продати і зиском поділити ся.

Омелья

Ага! Ну, щож далі?

Вольє

Ну, торік пара пропала. Каже: медвідь побив. Може й побив, то мене не обходить.

Омелья

Вас не обходить?

Вольє

Ні. Угода така, що що пропаде, то его.

Омелья

То ніби: ваш тільки зиск, а страта тільки его.

Вольє

Так, так, так! Ну, слухайтеж! Другу пару ми продали за пять двадцять.

Омелья

За 25 ринських пару волів?

Вольє

Ну, так! за 125.

Омелья

Ага, за 125! Так же й говоріть.

Вольє

Ну, то й тамта пара була би стількож варта. То я собі 62 срібла з тої пари стягнув, а 62 заінтабулював на его ґрунті.

Омелья

А багато в него ґрунту?

Вольє

Та де там багато! Всего з десять моргів буде,

тай то по горах. Корчі, ялівці. Ну, а тепер він приходить до мене, щоб я знов ему дві пари бичків дав.

Омельян

Знов на такий самий вигодовок?

Вольф

Так, так.

Омельян

Тепер розумію! А ви не хочете ему повірити.

Вольф

Таки ні.

Омельян

Не маєте певности.

Вольф

Не маю.

Омельян

Жадаєте поруки.

Вольф

Жадаю.

Омельян

Ну, пане Вольф. Тепер я міг би без дальшої розмови взяти вас за отсей ваш атласовий ковчир і викинути за ворота, але на перший раз сего не зроблю, а тільки кажу вам словами: геть міні відси! І не смійте міні тут показувати ся!

Вольф (зривав ся)

Що, що, що? Ти до мене смієш так говорити?

Омельян

Такого тикай, як єсь сам, а не міні, розумієш? Марш міні звідси!

Вольф

Коли міні не хоче ся! Озва, що міні за пан! Кікімун!

Омельяк (*хапає за сокиру*)

Жиде, не доводи мене до стеклости! Вступи ся, бо нежить твоє і мов! (*Вольф тремтить і звільна, в задгузь цофав ся, паде зі сходів і опісля бігцем утікає зі сцени*)

Вольф (*за сценою*)

Чекай, чекай! Ти розбійник! Ти опришок! Я тебе навчу!

Ява девята.

Омельяк (*з сокирою*), *зі школи вибігає Юлія, в протинного боху входить*

Хоростіль, *в клунком на плечех, в полотнянім плаци і брилі, через плечі перевішена пушка ботанічна.*

Юлія

Омельку! Що се ти? Де жид? (*Побачивши Хоростіля, радісно*) Ах! чи бачиш, що за гість до нас.

Омельяк

Господи! Та се Іван! (*біжить против него, обнимають ся і цілують ся, відтак Хоростіль входить на ганок і горячо цілує руку Юлії*).

Хоростіль

Здорові були! Та поздоровляю на новій посаді!

Омельяк і Юлія

Спасибі! Спасибі!

Хоростіль

Я, як бачите, ще по своїй природничій екскурсії волочу ся. Тільки припадком у одного знайомого довідав ся, що вас із Лепехова взяли і сюди перенесли. І так врадів, довідавши ся!

Юлія (*віддувши губки*)

Було чого радіти! Видно, що дуже вам наше сусідство в Лепехові навкучило.

Хоростіль

Ай, панно Юліє! Які ви недобрі! Зараз он куди підхапете. Я зрадив того, що міні через отсе село дорога лежала до моєї Кременівки. Але коли погадав, що ми вже з вами не сусіди, що від Кременівки до вас цілих десять миль, то аж заплакав, бігме заплакав.

Омельяк

Міг бись, брате, ще й над нашою долею заплакати. Знаєш, я думаю, що нам тут прийде ся пропасти. Зовсім дике село і дикі люде.

Хоростіль

Чув я дещо про них, тай загалом шляючи ся що вакацій по горах знаю троха сей нарід. І дуже вас жалую. Не такого тут треба чоловіка, як ти, Омельяку, от що я тобі скажу.

Юлія

А я гадала, що ми з вами вже й не побачимось. Так нас раптовно перенесли, не було навіть коли розвідати ся, де ви обертаєтесь. Я тільки пару слів написала і в перейзді через ваше село лишила у тої баби, що школи пильнує.

Хоростіль

Які ви добрі! Значить, ви тямилі про мене! Ну, та се ви хіба не знаючи мене могли думати, що ніколи не побачимось.

Юлія

Ай Господи! Та що се я! Гість з дороги прийшов, брат ще доси без сніданя — знаєте, у нас таке, що нема кому й дров раз урубати! Сам пан учитель мусів рубати. Але я зараз! (*біжить у двері, зараз вертає*) Ага, а може схочете тут на ганку сніданє пити?

Омельяк

Щож, се можна.

Юлія

Ну, то ходи, винеси столик! Сідайте, пане Іване! (Омелья і Юлія виносять столик і пару крісел, Юлія накриває столик скатерттю, приносить філіжанки і наливає каву) Прощу! Тільки за будень вибачайте! Не напекли.

Хоростіль

Певно цигани лонату вкрали?

Юлія

То то в, що вкрали! Та прощу брати хліба! І масла! Се ще наше лепехівське.

Хоростіль

Ну, а ви пані? Та сідайте і ви з нами!

Юлія (наливав ї собі)

А ви думали, що як? Не бійте ся, я також парою не живу. (Сідав коло брата, проти Хоростіля, всіють каву, хвиля мовчазки)

Хоростіль

Ну, а тепер розкажи міні, братчику, що се у тебе за історія була з жидом? Власне вхожу на твоє подвір'я, а проти мене жид мов із пращі, ледво хлипає во страху. А ти за ним із сокирою!

Юлія

З сокирою! Омелько з сокирою! Господи, се ма-буть конець світа буде.

Омелья

Не можете собі представити, що тут за відносини. Я б і в сні такого не прибат. Адже подумай собі — —

Ява десята.

Ті самі, Війт, Товкач, Вагонютий.

Війт (звільна, але рішучо наближав ся і став перед

самим ганком у грізній позі)

Пане навчителю, а то що такого?

Омельяк

Яке що?

Війт

Як ви сміли образити нашого арендаря і радного громадського?

Омельяк

То той Вовк у вас радний у громаді?

Війт (*жикчить*)

І презуєса місцевої ради шкільної?

Омельяк

То він нії начальник? Бігме, я не знав! Я гадав, що він простий собі вовк.

Війт

Але я вас питаю, пане заволоко, як ви смієте образити такого чоловіка? Чи вас на то сюди прислали?

Омельяк (*встав звільна, силув ся бути спокійним*)

Пане начальнику! Тут на тім обійстю я господар і образити себе на позволю. А коли ваш пан вовк чує себе образеним, то най мене подає до суду і най скаже, за що я его образив? А ви до того не маєте права мішати ся.

Війт

Я не маю права? Зараз побачимо, чи маю право? А будьте ласкаві скажіть міні, що се тут за гість у вас?

Омельяк

То моя річ, а не ваша. Не бійте ся, я знаю приписи мельдункові. Як буде час, то вам его замельдую, а поки ні, то не маєте права мене самі питати.

Війт *(вдержує свою лютість)*

Чи так? Ну, зараз ми то будемо бачити. *(Відводить Товкача на бік і шепче йому щось до уха)*

Загонюстий *(входить на ганок)*

То так, пане! Такі ви добрі! Так мене хочете поратувати!

Омелья

Алеж чоловіче божий! Жид вас хоче зі шкіри обдерти, оциганити, а я маю ще своєю порукою мішати ся в тоту погану справу? Аджеж тут видима річ, що жид хоче мене в лапку зловити, щоби мене мати в руках.

Загонюстий

Але я через вас пропаду без худоби! То вам се нічого, га? Небіжчик пан навчитіль ручив ва нас, а ви не хочете! *(Тимчасом Війт і Товкач входять також на ганок. Юлія неспокійна встав від столика і став при дверех. Хоростіль сидить спокійно, роблячи цигаро)*

Війт *(став перед Хоростілем)*

Ви пане хто такий?

Хоростіль *(спокійно)*

Називаю ся Іван Хоростіль.

Війт

Хоростіль! Хоростіль! Хоростіль може встати, коли в начальником говорить.

Хоростіль

Хоростіль встав тільки перед такими, що того гідні.

Війт *(флегматично)*

Купе Ільку! А підійміть но того пана, щоби знав морес!

Товкач *(наближав ся до Хоростіля)*

Хоростіль *(відтручує его)*

Геть від мене!

Війт

Так? А будьте ласкаві сказати нам, хто ви такий?

Хоростіль

Коли міні не хоче ся.

Війт

Так? То власти громадській так відповідаєте?

Хоростіль

Не власти, а напастникам, що мене без даня рачі чіпають ся.

Омелья

Пане начальнику, знайте, що я вам сего плаз и не пушу! Не маєте права мого гостя в моім домі напастувати.

Війт

Вже я буду бачити, чи маю право чи ні. Але вам насамперед покажу, чи ви маєте право приймати у себе бунтівника, сициліста та шпіга московського.

Юлія

Ой Господи! От тобі й на!

Хоростіль

Не бійте ся пані! Будьте спокійні і смійте ся з сеі дурної бесіди!

Війт (*кричить*)

Я вам покажу, чия тут дурна бесіда! Покажи міні пас! Мавш пас?

Хоростіль (*показує ему фігу*)

Війт

Так ти без паса? А! добре! Люде, вьажіть його!

Омелья (*заслонює його*)

Пане начальнику! Чи ви вдуріли? Що се ви робите?

Загонистий (відпихав його)

На бік! Ми з вами тепер не так поговоримо!

Хоростіль (сидить і курить)

Омельку, спокійся! Хочете паса, пане начальнику? Я вам зараз покажу. (Схапув ся живо і заступав вихід ганку) Омельку, стань у дверех! (видобував з ботанічної пушки величезного вужа) Ось вам мій пас!

Війт (цофав ся переляканий, люде тож)

Ой Господи! Чарівник!

Товкач

Гадина! Матінко, яка страшенна!

Загонистий

Пек, пек! осина йій! (ховав ся за Товкача)

Хоростіль (наближав ся з вужем до війта)

Хочете? Хочете? Придивіть ся! (Війт цофав ся аж до дверей, у котрих стоять Омелян і Юлія) Знаєте тепер, хто я є?

Війт

Ой паночку! змилуйте ся! Дамо вам спокій, не губіть нас!

Хоростіль

Дасте міні спокій? Хіба я вас бою ся? Ви мене питаєте, чи я вам дам спокій? Хочете, я тільки раз свисну, то будете таких пасів мати повну хату, вомору і обору.

Війт

Ой Господи! Панчику любий! Що хочете дамо вам, тільки нам того не робіть!

Хоростіль

Ні, я вас мушу навчити розуму, як з людьми обходити ся! Вас і отих раших чесних сусідів.

Товкач і Вагонистий

Ой, ой, ой! (Всі три вискакують з ганку в бік і тікають)

Ява одинадцята.

Омельян, Юлія, Хоростіль.

Хоростіль (сміє ся)

Ха, ха, ха! А то драпцює! Пане начальнику, гові

Омельян

Іване, бій ся Бога! Що ти наробив?

Хоростіль

Нічогісінько! Ані гадки не май!

Омельян

Алеж він зараз скличе всю громаду, і тебе тут палками вбють як чарівника.

Хоростіль

Не бій ся! І не покажуть ся.

Омельян

Може би самі не посміли, але жид їх підбунтує.

Хоростіль

Та не лякай ся ти за мене. Аджеж я не дурний на них чекати. Я й так спішу ся, то й зараз собі піду. Дороги по тих горах я знаю добре, ніхто мене не догонить. А як би до тебе чіпали ся, то навіть не при знавай ся, що мене знаєш. Скажи, що перший раз мене бачив.

Юлія

То ви хотіли б уже йти від нас?

Хоростіль

Га, що робити! І рад би лишити ся, та годі. Обовязок.

Омельян

Слухай Іване! Адже тобі дорога через Турку.

Хоростіль

Так.

Омельян

Та може можна через тебе передати деякі письма на пошту?

Хоростіль

І овшім.

Омельян

Адже знаєш? Як я сказав війтови, що подам на кару тих, чи діти до школи не ходять, то він міні спокійнісенько відповів: а я жадного вашого письма на пошту не передам.

Хоростіль

Вали на него скаргу! Родичів подавай на кару! Не даруй ані крихітки! Покажи їм свою енергію. Ставлять ся вони до тебе, постав ся й ти до них! Як вони змякнуть, тоді й ти можеш.

Юлія

Добре вам так говорити! Ви здоровий, сильний, а брат що против вас? хрущ.

Омельян

Так слухай же брате! Зажди ще тут хвильку. Я зараз усе приладжу. Спис дітей у мене вже готовий. А решту я за минуточку...

Хоростіль

Добре, добре. *(Омельян відходить у школу)*

Ява дванадцята.

Юлія, Хоростіль

Ну, тай відважний ви чоловік! Знаєте, як вас оті

Бойки обступили, я гадала, що так і кинуть ся на вас, задусять...

Хоростіль

Ну, се не така легка річ мене задусити.

Юлія

Не можете собі представити, як я б'яла ся за вас і за брата. Знаєте, я вже так надумала: як скоро вони схочуть котрому з вас що злого зробити — хлоплю за сокиру і валяю першого ліпшого по голові.

Хоростіль

Ну, тай рішучі ж ви, панно Юліє!

Юлія

А мій бідний брат хорий, безсильний, згризенний... Знаєте, він часами кровю плює, тільки таїть ся с тим від мене.

Хоростіль

Не для него учительський хліб! Не для него се місце!

Юлія

Знаєте, я нерав бою ся, щоби з ним щось злого не зробило ся. Аджеж отсе осьмий раз його переносять. І як би за які небудь непорядки або провини! Та де там! Учитель він прекрасний, усюди похвальні свідоцтва мав, люде були з него вдоволені. Так щож, усе винаходять у него щось „політичне“! В однім місці війтові шахрайства відкрив, у другім з сільськими лихварями задер ся, в третім читальню заложив, у четвертім касу повичкову до порядку допровадив — отсе й були его гріхи. І все найшли ся темні духи, що за такі речі его вигризли з села.

Хоростіль

Думаю, що й тут він не подовжить. Самі бачите, що тут темні духи сидять як у Бога за дверми. Тут їх цілі стада, цілі легіони. Ой, не Омелька тут потрібно!

Юлія

От такому сильному та енергічному та дотепному як ви — —

Хоростіль

Ах, і не говоріть міні! І міні се вчительство давно вже вухами лє ся! Та правду кажучи, я давно б его покинув — адже у мене по батькови є свій грунт і хата, господарство таке що можна жити. А при тім, знаєте, я з третього року прав пішов на вчительство. Тоді міні параграфи вухами ляли ся, думалось, що віддихну після них в чистій атмосфері педагогії та праці пожиточної для загалу. А нині встидно й признати ся, а іноді по просту тужу за параграфами, за університетом. Та дві річи держали мене доси.

Юлія

А то які?

Хоростіль

Одна — людська біда. Став чоловік тим учителем і зараз як та верба мусів пустити коріне. Сей приходить за порадою, і другий і десятый. Тому напиши, сему розповідж, с тамтим піди до пана, з іншим до війта, а то й до староства і до уряду податкового і до лікаря. І як раз чоловік у все те втягне ся, то потому й вилізти годі.

Юлія

Се справді таке діло, що затягає чоловіка в себе, немов вир у ріці. Я не вам пара — що я можу і що я знаю! — а живеш отак у селі і познайомиш ся з жінками та дівчатами, то ні відси ні відти тільки набереть ся ріжного діла, що аж голова тріщить. Тут шити вчиш, там варити вчиш, тут у слабости допоможеш, там хоч словом потішиш або в власної мізерії чим небудь поратуєш... І бідуєш отаж рік або два в селі, мов на терню, а виїзджаяючи плачеш мов би рідню прощала

Хоростіль

Ну, а друга причина, що мене доси держала при вчительстві, тепер уже мабуть не буде держати.

Юлія

Ов, а се що за причина?

Хоростіль

Ваше сусідство. Як учитель я міг бувати у вас говорити з вами...

Юлія

Се моглиб і не бувши вчителем.

Хоростіль

Я знаю, що ви і ваш брат не малиб нічого против того, але інші! Але власти!

Юлія

А я й не знала, що вам наше сусідство таку пакість чинило, приковувало вас до вчительської тачки.

Хоростіль

Не говоріть сего, панно Юліє! Але коли я довідав ся, що вас перенесено... Ех, та що буду про се говорити? Хіба ви не знаєте, як я вас люблю?

Юлія

Пане Хоростіль! Я вас просила не говорити більше об тім! Я вам казала, що і я вас . . . що після брата ви для мене найсимпатичніший чоловік...

Хоростіль

І чомуж би вам в такім разі не вислухати мене? Чомуж не бути вам мосю? Я покинув би вчительство, пішов би на університет... Я скінчив би ті права, став би адвокатом, а потім осів би у себе на селі, на ґрунті і провадив би хлопські справи, воював би в хлопській кривдою.

Юлія

Се дуже гарні думки, і я не знаю, чомуж вам їх і без мене не виконати.

Хоростіль

Бачите, бракує міні когось, хтоб мене піддержав, додав міні духа. Чоловік троха лінивий. Вас міні бракує, панно Юліє. Як прийду до дому, як погляну в свої чотири пусті кути, то так міні відразу, мов би хто крила обскуб. Так і пропадають усі мої наміри.

Юлія

Дуже міні вас жаль, пане Хоростіль, але вірте міні... не вжеж ви думаєте, що я моглаб чим небудь допомогти вам?

Хоростіль

Ах, пані! Сам ваш вид, сам ваш голос додає міні енергії, смілости і відваги. Отак собі подумати, щоб така розумна, енергічна, щира людина була моєю товаришкою в життю — Господи! Та в міні аж дух захатує на саму думку про таке щастє.

Юлія

Ей, пане! Поетизуйте за надто. Творите собі в фантазії чудові образи, любите ті образи, впиваєте ся ними, а потому, коли маєте при собі живу людину з ві хебами, приходить розчарованє, приходить розлад між ідеалом і дійсністю — і готове нещастє. Вірте міні! Я дуже добре знаю сама себе і свої хиби. Що я? Проста, мало образована дівчина. І чим я зможу бути для вас?.. Ах пане, як би ви знали... (плаче)

Хоростіль (*бере ві за руку*)

Що ви, панно Юліє? Що вам?

Юлія (*не віднимаючи руки*)

Як би ви знали, яким жалем наповняють мене ваші горячі слова! Як рвуть мою душу, показуючи, як мало я придатна на те, щоб бути вам такою дружиною, якої вам хоче ся, якої вам треба і якої ви справді стоїте!

Хоростіль

Ну, пані! Се вже, їй Богу, з вашого боку пересадна скромність. Не бійте ся, я не такий ідеаліст, за якого ви мене вважаєте.

Юлія

А коли ви не такий ідеаліст, то як же се ви не можете на хвилину вийти в моє положінє? Аджеж бачите самі, у мене брат бідний, безпомічний, слабовитий... без моєї помочи ему зовсім пропадати. Правда, гріх бим мала кажучи, що він хоче мене спиняти при собі. Противно. Та всеж таки подумайте. він однока людина близька міні на світі. Для него міні й праця не страшна і нужда і горе і турботи. Виходячи замуж прийде ся покинути його. Боюсь подумати, що з ним тоді буде. Ну, а коли й за мужем щастя не знайду, коли сумліне що хвиля буде міні шептати, що я поступила лєжкомисно — ві. сама думка про таке житє моглаб мене вбити!

Хоростіль

А я думав усе таки. що пані за той рік нашого сусідованя по троха пізнали мене... що про лєжкомисне рішенє з вашого боку не може бути й мови.

Юлія

Щож, пізнала! Та самі бачите, що мала рацію, не можучи дося рішити ся. Хібаж ви самі перед хвилєю не признали ся, що вам брак ініціативи, що ви троха лїнїві? Правда, ви скажете тепер, що вам бракує піддержки, але потому можете сказати: жївка міні заваджає... Як не одно, то друге.

Хоростіль

Алеж ви остро судите, пані!

Юлія

Та скажіть, чи не маю рації?

Хоростіль (*понуривши голову*)

Так значить нема для мене ніякої надії?

Юлія (*зриває цвіт фасолі і б'є їго по голові*)

От тобі й лицар! Зараз голову понурив і починає трагічним тоном! (*передражняючи гробовий тон*) Нема для вас надії! Ідіть у монастир! (*Весело*) Слушайте, пане Хоростіль, що я вам скажу! Здобудьте ся на енергію. Кидайте вчительство, йдіть до Львова, вичіть університет, а потім — —

Хоростіль (*випростуваній*)

Потім — —

Юлія

Ну, що тоді? Потім робить адвокатські чи які там екзамени, реалізуйте свої ідеали —

Хоростіль

А ви?

Юлія

Я? Щож я? Я на університет з вами не піду.

Хоростіль

Але будете ждати на мене?

Юлія

Здаєть ся, не втікаю нікуди.

Хоростіль

Але можна до вас потім зголосити ся?

Юлія

До нас зголошуйте ся що вакацій, ми гостям усе будемо раді

Хоростіль

Ех, пані, не хочете мене розуміти...

Юлія

Ех, пане, занадто далеко ви своїм розумом забігаєте. Буде з вас і того, що доси сказала. Он брат іде.

Ява тринадцята.

Ті самі і Омелян

Омелян (*з запечатаною ковертою в руці*)

Отсе, друже мій, даєш на пошту. Тò виказ дітей. А зі скаргою на війта, знаєш я роздумав. Бог з ним! Не буду задержати ся. Хто знає, чи така скарга міні самому б і більше не пошкодила.

Хоростіль

Га, як собі міркуєш. А знаєш, я там у Турці знайомий де с ким із урядників. Можна їм про твою біду розповісти?

Омелян

О, се інше діло! Розповідж! Коли такий один урядник, хоч би дрібний, нашому війтови до чола натуркає то се зовсім інакше має значінє, як моя скарга.

Хоростіль (*сховавши письмо*)

Ну, а тепер, друже мій, бувай здоров!

Омелян (*цілує ся з ним*)

Дуже жаль, що не можеш у нас довше лишити ся... А не забудь за письмо!

Хоростіль (*стискає руку Юлії*)

І ви пані будьте здорові! Чого вам більше бажати? Щоб ваша рішучість і енергія не покидали вас ніколи!

Юлія

А напишіть нам, як вам живе ся. Нам тут у тій пустини кожде слово з поза тих гір буде за малину.

Омелья

А кудиж думавш іти ?

Хоростіль

Отсюди твоім огородом, та через потік та стежкою просто у верх. То ніхто в селі й не побачить, куди я пішов. Ну, здорово оставайте ся! *(Бере плац і пушку на себе, бриль на голову і кланячись виходить. Юлія, сперта на ганок, глядить довго за ним)*

Заслона спадає.

Д і я д р у г а.

Шкільна саля. Лавки, таблиця, стіл, крісло, на столі глобус, на стінах мапи і малюнки звірів та риб. В куті в глибині сцени піч. Три вікна і двері поодчиняні.

Ява перша.

Пасічна, потім Юлія.

Пасічна (*замітає школу плачучи і час від часу втирає сльози*)

Юлія (з шитвом входить)

Ой Господи! Що тут пороху! Яка тут задуха!
А ви жіночко чого плачете?

Пасічна (неохітно)

Та так, свої біді плачу.

Юлія

Щож вам за біда?

Пасічна

Ет! що то pomoже говорити!

Юлія

А хіба що зашкодить? Ану скажіть!

Пасічна (етираючи сльози)

Та бачите! Вигнали мене нині, ніби то на шельварок, таї казали сюди йти.

Юлія

А вам хіба не належало ся йти на шельварок?

Пасічна

Та чому би ні? Належало ся. Аджеж Богу дякувати газдівство, хоч невеличке, а є.

Юлія

Ну, то може тратите собі пильну роботу?

Пасічна

Та ні! Яка там у нас тепер пильна робота? Вісник у горах ще не достиг, то нема що жати.

Юлія

Ну, то може діти дрібні маєте, та мусіли їх самих лишити?

Пасічна

Є, ні! Діти у мене вже, Богу дякувати, підхопили ся. Найстарша дочка вже за мужем, а наймолодший хлопцець воли пасе.

Юлія

Ну, то якж вам біда, що так гірко плачете?

Пасічна

Та не знаю, палецько, як вам і сказати. Встидно міні дуже.

Юлія

Та чого вам встидно?

Пасічна

Ну, тадже я газдиня, в реду з віку в такім не була.

Юлія

В якім такім? хати не замітали?

Пасічна

Є, я не про теє.

Юлія

Води не носили?

Пасічна

Ні, панечко! Роботи міні не встидно. А ось того встидно, що тепер усе село на сміх мене підійме.

Юлія

На сміх? А то за що?

Пасічна

Скажуть: жидівська помивачка.

Юлія

Жидівська?

Пасічна

Адже ж ви — не против вас кажучи — жида?

Юлія

Що се ви? Хто вам се сказав?

Пасічна

Ну, та вїйт сказав. І Вовк потвердив.

Юлія

Та смійте ся з того, жінко! Ми з братом такіж Русини і христіяне, як і ви.

Пасічна

То се ваш брат, пан навчтіть ніби? А то казали, що ви з ним на віру живете.

Юлія

Господи! І чого ті люде на нас завзяли ся? Ще далі розголосять, що ми вам холеру або яку іншу хорубу до села принесли. А ви бідні аж розплакали ся!

Пасічна

Ну, та якже не плакати? Вигнали мене ніби на шельварок, а потому кажуть: „Ну Марино, доси ти була порядна гавдиня, а від нині будеш у нас за жидівську помивачку. Маємо в школі нового навчителя

— жиди бородатого, що живе на віру в якоюсь панюю, а тебе громада визначила, щоби ти їй услуговувала“. Як я се вчула, то мало не зомліла, а далі як не кину ся вїтові в ноги, як не зачну голосити та плакати, та благати, щоби не робив з мене публіки... Та де там, навіть слухати не хотів. Мусиш іти тай мусиш! І скажітеж самі, як я не мала плакати?}

Юлія (*зворушена схлупувсь с крісла*)

Ні! Сего так не можна пустити! Не досить, що нас на всі боки кривдять, ще оббріхують! (*кликче в вікно*) Мільку, гей Мільку! А ходи лишень сюди!

Ява друга.

Ті самі і Омелян.

Омелян (*кладає паличку і капелюх на столі*)

Добрий день, сестричко! Але то я чудесно пройшов ся! Яке тут повітря! Яка вода! Чудо тай годі! Я ледво опер ся покусі, щоб не скупати ся.

Юлія

А які тут люде! Навіть думкою не прибагнеш.

Омелян

Ну, що? Знов якась нова павість?

Юлія

Таже ось жінка прийшла рано до услуги. Води принесла, попрятала, почистила дещо, тай пішла ось тут школу замести. Входжу сюди, а вона плаче.

Пасічна (*стираючи очи*)

Таже так, паночку. В гіркий череп ви дурна плакала.

Омелян

Та чого?

Юлія

Вїйт і жид наговорили їй, що ти жид і що ми обов на віру живемо. Ну, чи чував хто таке?

Омельяк

Та війт міні вже вчора говорив, що я жид. От темнота!

Юлія

Ні, Омельку. То не темнота, то підлота! Ти того не повинен дарувати. А головно, тут жидівська справа.

Пасічна

Ой певно, панечко, що жидівська. Жид у нас цілим селом трясе. Адже мого небіжчика хто вигнав до гробу, як не він? Адже гада був на все село, нав свого досить, ще й другому міг дати, не то щоби позичати мусів. Ні, підліз вражий жид, візьміть тай візьміть гроші в позыку, пятьсот срібла, чи що! Купуйте воли, випасайте — і ваш зиск буде і мій. Не хотів небіжчик, не хотів, далі підкусила сотона. Купив щось пять пар бичків, пігнав у полонину на пашу. Не минуло й місяця, прибігає пастух з полонини: ого, нема наших бичків! Якись Венгерці всі пять пар украли! Ой бідонькож наша! Зібрав ся мій газда, пішов на Венгри, ходив щось дві неділі, ще своїх три пятем стратив, тай вернув с порожними руками. Прийшла осінь, жид натискає: верніть міні гроші! Мусіли ми пів ґрунту продати на ті гроші. Як мій старий ему з кровавини слъозами ті гроші віддав, як вернув до дому, як став гризати ся та банувати та головою о стіну бити, то ще таки в осени розболів ся, а по Різді й Богу душу віддав. А в селі люде й доси голосно говорять, що ті венгерські злодії з Вовком у спідці.

Омельяк

Господи! Що тут діє ся! І не вже нема ніякого способу, щоб тим безправностями конець зробити?

Юлія

Ти, Омельку, мусиш до них узяти ся! Аджеж се остатня річ! І за що вона на мене нечесть кидають? Коли ти своє даруєш, то я свого не дарую, Цішки піду у Турку, а завдам їх до суду.

Пасічна

Га! А ми мусимо все терпіти. І ніхто за нами на світочку божім не уїме ся. Ну, та розбалакалась я! Пора міні до дому. Як би вам ще чого треба, то кликніть через пліт, я ось тут, друга хата від вас, Марина Пасічна.

Юлія

Добре, добре. Ну, а не встидно вам уже?

Пасічна

Ой Господи! Та чого встидати ся? Коли ви хрещеної віри, та ще до того свої люде, руські, то я й овшім. Послужу вам, чомуж би ні. Ну, будьте здоровенькі!

Юлія

Дай вам Боже здоровле. А так над вечір, як не будете мати що ліпшого робити, то навідайте ся до нас. Побесідуємо.

Пасічна

Та добре, добре! В ласці божій! (*Кланяєсь і відходить*).

Ява третя.

Юлія, Омелян.

Юлія

Ні, Омельку! Ти не повинен їм сего плавом пустити!

Омелян (*ходить по школі*)

Добре, добре.

Юлія

Як тебе ображують і кривдять, то про мене, можеш їм дарувати, коли тобі се любо. Але нові зневаги

ти не смієш їм дарувати! Чуєш, не смієш!

Омельяк

Добре, добре!

Юлія (*хапає его за плечі і зупиняє, говорить гнівно а кінчить плачем*)

Дерево ти, а не чоловік! Добре, добре! А я певна, що ти про щось інше думаєш! Навіть не слухаєш, що я говорю!

Омельяк

Правда твоя! Я думав власне про тебе.

Юлія (*плачучи*)

Як би ти про мене думав, то інакше дбав би о мою честь (*хлипає*) о мою добру славу!

Омельяк

Слухай, Юлечко! Я чим раз сильніше переконуюся, що тобі тут годі жити.

Юлія

Яж се від першої хвили казала.

Омельяк

Що ти не привикла ані до тих сторін, ані до тих людей.

Юлія

І ніколи не привикну. І не дай Господи привикати!

Омельяк

Що побут твій тутка стільки мукою для тебе —

Юлія

І некла не треба!

Омельяк

І для мене.

Юлія

І для тебе? Так? Значить, тобі обридла моя присутність?

Омельяк

От жіноча логіка! Ні, сестричко, я зовсім сего не хотів сказати. Аджеж сама знаєш, що я без тебе не дав би собі ради. Але тут я о тебе мушу більше турбувати ся, більше гнзти ся, ніж о себе. Без тебе я був би свобіднійший з сими людьми.

Юлія

О, певно! Дав би собі кіле на голові тесати!

Омельяк

Не знаю вже, що я би зробив, але то знаю, що твій побут ось тут тяжить як камінь на моім сумліню. І за яку кару тобі тут мучитись? Свій вік молодий за-копувати у тих горах?

Юлія (*бере его обома руками за плечі і глядить ему в очи*)

Слухай Омельку, що се ти говориш?

Омельяк

Правду говорю. Аджеж ти молода, здорова, тобі жите всміхає ся... Можеш вийти зауж...

Юлія (*прудко*)

Мовчи, мовчи! І не говори міні про се!

Омельяк

Ні, Юлечко! Мушу говорити! Гріх би міні був, як би я із егоїзму, для власної вигоди та став на перешкоді твому щастю. Адже я знаю, що Хоростіль тебе любить і що ти его любиш і тільки за для мене не хочеш іти за него зауж.

Юлія

Омельку! Коли мене хоч крихточку любиш, не згадуй міні про се ніколи! Чуєш? А то я тебе покину. І за Хоростіля зауж не піду. В монастир піду.

Омельяк

Ні, сестричко! Се ти зовсім не мудро робиш. А я тобі раджу і навіть прошу тебе: не зважай на мене! Іди за поривом свого серця!

Юлія

Але моє серце власне каже міні бути при тобі.

Омельяк

Ні, Юлечко, не дури сама себе! Серця не одуриш. Воно тягне тебе там, де єму мило, а тут тебе держить тільки пересадне почуте обов'язку. І коли не послухаш голосу серця — вір міні, сестричко, що й міні не допоможеш і своє життя занестиш.

Юлія

А я тобі кажу крайнє слово: не смій міні про се говорити, бо я й слухати тебе не хочу, і за Хоростіля ані за нікого іншого не піду і тебе не покину і тут буду і не дам тебе кривдити і мусить по мойму бути, тай годі! (*Цілує его*)

Ява четверта.

Ті самі, Війт і Вольє.

Війт

Слава Сусу Христу. А красно, красно! Зараз видно, як брат ія сестрою люблять ся.

Омельяк

А вам яке діло до того?

Війт

Та ніяке. Нам і овшим. Але може пан шпектір буде мав о тім якесь слово сказати. Вже ни єму напишемо.

Омельяк

І що ви єму напишете? Не бійте ся, пан інспектор знає, що се моя сестра. Я ні перед ким з сям не

крию ся і нічого не маю встидати ся. Але ви скажіть міні, пане війте, відки ви смієте розпускати про мене і про мою сестру якісь небилиці?

Війт

Які небилиці?

Омелья

Що я жид, що ми на віру жибко..

Війт

Були вже такі, що нам доповіли.

Омелья,

Затягтеж собі, хто вам того доповів, бо я вас ще нині до суду подам.

Війт

Подавайте, я не бою ся.

Омелья

Дуже добре. Я також не бою ся. А пан судія в Турці також знає добре і мене і мою сестру.

Війт

Може там дехто і мене знає. А в тім так нагло ви того до суду не подасте. А подасте тоді, коли міні сходе ся.

Омелья

Пане війте, памятайте, що ось тут при свідках говорите! З такими річами не жартуйте!

Вольє

Я навіть не чув, що вони говорили (*торгав війта — тихо*) Дайте спокій!

Війт

А ми прийшли до пана навчителя з антересом.

Омелья

З яким?

Війт

А от перший антерес: як називав ся той ваш знайомиий, що тут учора був?

Омелья

Знайомиий? Хіба я казав, що він мій знайомиий? Я его вчора перший раз бачив.

Війт

А оджеж ви казали, що то ваш гість.

Омелья

Ну так. Іде подорожниий, просить ся до мене відпочити, то я его і вважаю за гостя,

Війт

Так? То ви навіть не знаєте як він називав ся?

Омелья

Я его не питаю. А він вам на ваше питанє сам сказав своє імя.

Війт

Коли бо я забув.

Омелья

Я також.

Війт

То шкода. Ну, але чень ми то якось дійдемо. А другий наш антерес іс тими дітваками. Ми нині скликали гронаду. Ніхто ані руш не хоче посилати дітей до школи.

Омелья

То значить, що ви оба їм відралили. Робить, як знаєте Я вже вчора через того подорожного, подав виказ до староства до Турки.

Віт

Так? А бодай же вас!... Ба та щож нам тепер робити?

Омелья

Моя рада така: пришліть на разі хоч кільканацятєро, щоб я ніг школу розпочати.

Віт

А ми би інакше сказали. Таже ми знаємо, як то в світі йде. Ви також хочете жити. То ми вам від одної дитини по пять шіток та по чвертці збіжа дамо, а ви єі зо спису вимажіть.

Омелья

Що? Ви на такі способи берете ся? Пане війте, шаную вас яко власть громадську, а то б я вас зараз за такі слова за двері викинув.

Віт (кланяєсь)

Та ви, пане навчителю, не гнівайте ся. В вас така була встанова за небіжчика. То ми гадаєм, що й ви того будете держати ся.

Омелья

І в думці собі того не покладайте. Хіба мене отут на місці вбете, або з села виженете, а ні, то школа мусить бути і діти мусять ходити, так як приписано. Чужих звичайів ані устанав я ані знати не хочу.

Віт

Га, коли так, то добре. Най вам буде й так. Хочете з нами задирати ся, то ми вам також заграємо. Вже ми вам тут пришлемо дівчаків.

Омелья

Се найліпше зробіте.

Віт

Ходімо, пане Вовк!

Вольє

Пане навчителю! Я ще словечко хотів вам сказати. Будьте ласкаві, покажіть міні свої зуби.

Омелья

Що? що? що?

Вольє

Нічого, нічого! Я тільки хотів побатити, чи моцні маєте зуби, чи потрафите мене згризти?

Омелья

Вас?

Вольє

А так. Я громадський чоловік! Хто з громадою задирає ся, той зо мною має діло. Я за громаду постою, а хто хоче громаді докучити, той мусить насаперед мене згризти. Але в вас, пане навчителю слабі зуби, о, слабі зуби! Поломають ся! *(Відходить)*

Віт

Бувайте здорові! А не трудіть ся дзвонити. Я зараз сам задзвоню. *(Виходить — по хвили за сценою чути голос шкільного дзвінка).*

Ява пята.

Юлія, Омелья.

Омелья *(радісно)*

А що, Юлечко? Бачиш? Мої дикі Бойки починають по троха укоськувати ся.

Юлія

Зовсім того не бачу.

Омелья

Як то ні? Аджеж обіцяв дітей прислати до школи.

Юлія

Бою ся, що вони ягусь нову пакість видумали. Не даром оба з жидом прийшли.

Омельяк

Ну, жид — председатель місцевої ради шкільної.

Юлія

А ти хіба не бачив, як вийт лукаво всміхався, говорячи, що пришло дітваків?

Омельяк

Не бачив. Та байдуже міві его усміхи. Нехай тільки дітей прислає.

Юлія

Добре, добре! Рада й я побачити тих дітей. Ах, здасть ся, ось і вони! *(За сценою чути гуркіт кроків, голосні розмови та сміхи. В кінці до тколи входить кільканацять парубків с дрючками, лубяними вшитками, мазницями та дошками під пахами).*

Ява шеста.

Юлія, Омельяк, Парубки.

Парубки *(гуртом)*

Слава Сусу.

Омельяк

Слава на віки.

1. Парубок *(став перед ним)*

Ми тут до школи прийшли.

Омельяк

А так, тут школа.

2. Парубок *(показує дрючок)*

Ось мій оловець.

3. Парубок *(показує луб)*

Ось мій папір.

4. Парубок *(показує дошку)*

Ось моя книжка.

Омелья (*став перед ними*)

А се що знов таке? Напад? Розбій? Чи жарт собі з мене робите?

Парубки

Нас тати до школи прислали.

Омелья

Ідіть і скажіть своїм татам, най собі з таких жарти строятъ, як вони самі, а не з мене.

1. Парубок

Скажіть їм се самі, а ми до школи прийшли. Вчіть нас! (*Сідають у лавках*).

Омелья

Геть відси! Вносіть ся!

Парубки

Овва! То ви такий учитель?

Омелья

Юлечко, іди геть відси. І я піду і замкну школу. Я їм покажу, як во мною жартувати.

Парубки (*ваступають ему дорогу*)

Ні, ми вас не пустимо. Мусите нас учити! Хіба ми не дітваки?

Омелья

Геть від мене! (*Парубки шарпають ся з ним, один хопив за полу сурдута і роздер. Омелья розлючений виймає револьвер*) Геть! Бо першому з вас в лоб стрілю!

Парубки

Ой братчики! Пістолет! (*Тікають хто дверима хто вікнами*)

Ява сема.

Омелья, Юлія.

Юлія

От тобі й школа! От тобі школярі! Ну, чи бачив хто таку публіку? Адже се по prostu розбій.

Омелян

Се жидівська справка, бачу те добре! Але на таких річах він може карк скрутити. Я їй сего не подарую!

Ява осьма.

Ті самі, Жандарм *(входить)*

Жандарм

Добрий день панству!

Омелян

Доброго здоровля пану!

Жандарм

Чи пан учитель?

Омелян

Так. Маю честь представити ся. Новий учитель тутешній Омелян Ткач. А се моя сестра.

Жандарм

Омелян Ткач... Ткач... Ткач... *(Придивляв ся ему)*
З одним Ткачем я колись ходив до школи в Дрого-
бичі у Василіяна..

Омелян *(придивляв ся жандармови)*

А! Паславський! Стефане! Невже се ти? *(Цілюють ся)* Ну, не надіяв ся тут у тій пустини найти колишнього приятеля! Та скажи, де ти, що з тобою?

Жандарм

Та бачиш, при жандармах служу. Та ось не давно мене тут до Борині за постенфірера надали. А що ж у тебе чувати?

Омелян

Та бачиш, учителю. Гірке мое вчительованє. Знаеш як то латинська приповідка каже: *Quem di odere, paedagogum fecere*. Чи можеш подумати: отсе вже осьмі мої переносини сюда! А тут сама патока!

Жандарм

Та скажи міні, що се тут у тебе? Іду дорогою, і бачу, якісь парубки вікнами вискакують зі школи, в дрючками! Я аж перелякав ся, думав, що розбій який ..

Омелья

Таже й справді не далеко від того було! (*Показує роздертий сурдут*) Ади, братіку! Аджеж кинули ся на мене. Тільки як побачили револьвер, то тоді повтікали.

Жандарм

Але чогож вони хотіли?

Омелья

Представ собі, тутешні люде ані руш не хочуть дітей до школи посилати. Школа вже щось двацять літ у селі, а вони єі гірше боять ся, як лихого. Чудеса міні розповідають про давнього вчителя, що для інспектора на показ із сусідніх сіл хлопців позичав.

Жандарм

Чув і я дещо троха про сі практики.

Омелья

Ну, знаеш. Я чоловік простий, на таких штуках не розумію ся. Зачав жадати, щоби сповнювали свій обовязок, а вони ані руш. Та ще люде може би й не упирали ся, але я підозріваю, що їх тут хтось бунтує.

Жандарм

Думаеш? А хтож би такий?

Омелья

Тут жид є, вони єго Вовком називають...

Жандарм

Ага, ага! Як то він називав ся? (*Заглядає до книжечки*) Зільбергляниц! О, се звісна фігура на всі

гсри! Я тут власне з ним нині маю невеличке діло. Так ти думаєш — —?

Омелья

Я думаю, що все се єго справки. Єму добре з тим, що нарід темний. Представ собі, визанскує тих бідних Бойків в найбезвстидвійший спосіб, і ще видає себе за їх добродія.

Жандарм

Се ти певно про ту худобу говориш, що на вигодовок дає.

Омелья

Я тільки вчора дізнав ся про сю штуку. Вухам своїм вірити не хотів. І ще яке диво. Присилає до мене чоловіка, котрий хоче у него взяти дві пари бичків на вигодовок, і каже, щоб я єму за того чоловіка ручав. Очевидно лапку на мене заставляє, втягає мене у свої лихварські справки, щоб опісля мати мене в руках.

Жандарм

Ну, і ти пристав?

Омелья

Пристав? Та я єго мало за ковнір не викинув. І за те він на мене лютий. Зараз по селі вість пішла, що я жид, що з сестрою на віру живу, чорт зна які дурниці! А нині оба з війтом сюди приходили і хотіли мене підкупити, щоб я вичеркував зо спису дітей обов'язаних до школи. Я й на те не пристав, і ось вони міні наслали до школи парубків, таї ще в додатку мабуть підновних.

Юлія

Знаєте, пане, ми тут тільки четвертий день, але стілько гривоти завнали, що й на рік би вистарчило. А після сего, що тепер стало ся, то я вже не знаю, що діяти. Адже вони нас убють, підпалять,....

Жандарм

Не бійтеся, пані! Чень то так вде не буде. Коби ми тільки дізнали ся, котрі то парубки були.

Омелья

Не знаю ані одного з них — перший раз їх бачив.

Жандарм

Я ще також недавно тут, мало кого знаю. Ну, але чень ми то якось помаленьку дійдемо. Вже ви будьте спокійні. *(За сценою чути гомін мужиків і стук кроків на ганку)* Ого! Йдуть сюди! От се до-бре! Зараз усе вяснить ся. Тихо! *(бере шапку і карабін і ховає ся в лавку)*.

Ява девята.

Ті самі, Віт, Вольє, Товкач, Вагонотий і ще кілька мужиків з пальцями входять до школи.

Мужики

Що? Стріляти до наших дітей? А то по якому?

Вольє

Ні, того не можна дарувати! Адже він у саму голову мірив.

Віт

Пане навчителю! То ви так свій обовязок сповняєте? Так дітей учите?

Омелья

Пане начальнику! При людях вам кажу, в кепські жарты собі во мною заходите!

Віт

То я з вами жартую? Чекай! Щоб ти бачив, що я не жартую! Гей люде, взяжіть его і заведіть до арешту громадського! Завтра его як ровбійника відставимо під вартою до Турби. *(Люде зближають ся до Омелья)*

Жандарм (встав)

Зараз! пошаду!

Всі (в переляку)

Ой Господи! Шандар! (Задні кидають ся тікати)

Жандарм (зривно)

Стійте всі! Ані з місця! Хто там у сінях? Ага, Федько Зазуля! (Записує) А ви як зовете ся?

Мужик

Та пане шандар! Я нічого... Я прецінь...

Жандарм

Як зовете ся?

Мужик

Та Грицько Зазуля.

Жандарм (пише, до третього)

А ви?

Мужик

Та я Микола Гуркало.

Жандарм

Чекайте! Я вам загуркаю! (Пише) А ви Товкач, вас знаю! Ви Загонистий — також знайомі.

Загонистий

Та я пана шандаря у Турку возив.

Жандарм

Добре, добре, але то вам нічого не допоможе (Пише) А ви також гут, пане війте? Та й ще яко комендант тому нападкові?

Віт

Та, пане шандарь, то не є жаден напад. То ось пан навчитіль... Ну, хто таке прибаг — пістоде́том дітиськам грозить.

Жандарм

То ви будете міні також ті байки розповідати? О, пане вийте, кепсько буде з нами! Ви гадаєте, що я не бачив, які то дітиська були? А хто пустив обмову про пана вчителя і єго сестру?

Війт

Та яку обмову? Я про ніяку обмову не знаю.

Юлія

Так? То таку коротку пам'ять маєте? О, але я вам не подарую.

Жандарм

Най пані будуть спокійні. Вже я се візьму в свої руки. Вийте, абиьсте знали, що я ще нині подаю на вас рапорт до пана старости.

Війт (*шкробав ся в голову*)

Га, щож робити? Як лепорт то лепорт. Але я тут нічого не винен.

Жандарм

Так? А хтож винен?

Війт

Сам пан навчитіль винні. Від самого першого дня в громадою задирають ся, не по сусідськи собі поступають. Нині громада зібрала ся — ну, що урядили, то й зробило ся.

Юлія

Чуш Мільку, чуш? Не досить що тебе кривдять, що тобі гровять, що тобі пакости роблять, ще й на тебе всю вину звалюють!

Омельяк

Ну, скажіть, як се я в громадою задираю ся? Що дітей кажу до школи посилати?

Вінт

А во сусідам оєь не хотіли прислуги зробити, поруки дати.

Омельяк

То се моя провина, що я не пішов у лапку, поставлену міні от сими паном Вовком?

Вольє

Яку лапку? Що за лапку? Чого пан від мене хочуть?

Жандарм

А, і ви тут, пане Вольф... Вольф... як то вам? *(заглядає у книжечку)* ага, Зільбергліяц! Так собі у куточку скромненько стали, що я вас і не запримітив. Ну, що чувати?

Вольє

Гаравд, Бєгу дякувати.

Жандарм

Гаравд? Ну, дійсно! А що ви тут порабляєте?

Вольє

Я? У школі? Ни, яко презус місцевої ради шкільної — —

Жандарм

Ага, правда! Ви у нас просвітитель! Го, го, пан Вольф! Велика риба! Ну, пане Вольф, подайте міні руку!

Вольє *(подає руку)*

A güт Jur!

Жандарм *(одною рукою стискає єго руку, а другою виймає з торби кайдани і закладає єму на руку)*

Вольє *(шарпає руку)*

Ай вай! Що пан робляєть?

Жандарм

Нічого, нічого! Я так тільки. А покажіть мені ще другу руку!

Вольє

Як то? Що то? Я нічого не винен. За що мені так такий встид роблять? Я на пана скаргу подам!

Жандарм (строго)

Руку сюди! (*Заковує его*) Вмієте читати? Погляньте на сей папір! (*показує папір*) Знаєте, що се?

Вольє

Ай вай мір! Болить! Болить! Дуже мене пан стиснули! Нічого я не знаю! Нічого не розумію! Ай вай!

Жандарм

Ну, ну, тихо будьте! Ша! Я ще з вами маю слово поговорити.

Вольє

Ай вай мір! Я не чую жадного слова! Болить!

Жандарм (виймає нотатку)

Чуєте чи ні, що маєте бути тихо? Слухайте і відповідайте на мої питання! Знаєте ви Онішка Козуба?

Вольє

Ай вай мір! Онішка? Козуба? Якого Козуба? Що то за Козуб такий?

Жандарм (строго)

Відповідайте на моє питаня! Знаєте Онішка Козуба чи ні?

Вольє

Ні, ні, ні! Ніякого Козуба я не знаю. Ані Онішка, ані Прокопа, ані Олексн.

Жандарм (заглядає в папір)

А Йоська Шніцкопфа?

Вольє

Йоська? Шпіцкопфа? Гм... Ні, не знаю.

Жандарм

А Мендля Дуфта?

Вольє

Що то значить ся? По що мене пан питають про якихось людей, котрих я не знаю?

Жандарм

Не знаєте? Ані Микити Туманюка, ані Гершка Люкса?

Вольє

Пан з ними бачили ся? Пан їх питали?

Жандарм

Війте! Пішлить по присяжного і по свідків. Мусимо зараз зробити докладну ревізію у пана Вольфа.

Вольє

Ай вай мір! Ревізію! Ревізію? Ай вай!

Війт

Та присяжний ось тут близько, по дорозі, а за свідків ось сусіди можуть бути.

Вольє

По що ревізія? За що ревізія?

Жандарм

Оті всі люде, що я вас про них питав, творили шайку злодійів. Тепер нам удало ся їх усіх прилапати, а вони всі згідно кажуть, що ви їх голова, що вони вам служили і все крадене добро у вас складали.

Вольє

Ай вай мір! Пане шандар, то неправда! То брехня! Аf пане Мунес, брехня!

Жандарм

То дуже легко може бути. Але в таких разі по що вам боятися ревізії?

Вольф

Ні, але по що вам мучитися? Щобим тик добрий рік мав, що нічого не знайдете!

Жандарм

І то може бути. Дуже може бути, що ті злодюги на вас невмно набрехали, так само, як ви на пана учителя і його сестру. Але мій обов'язок — зробити у вас ревізію.

Вольф

Ну, щож, я не буду противитися, але кленуся вам, що я нічого не винен!

Жандарм

То зараз покажеся. Ходімо!

Вольф

Пане шандар! Я не можу йти! Ай вай, як болить! Адить, аж руки попухли! Ви не маєте права так мене мучити!

Жандарм

Та що вам за мука? Що троха бранзолети за тісні?

Вольф

Ні, я не піду! Хоч мене вб'єте, а не піду, поки хоч троха не попустите!

Жандарм

Фе, пане Вольф! Встидайтеся! Із за такої дрібниці такий вереск підняти! Ну, нехай уже буде по вашому! (*Звільнює троха наручники*) Ну, досить? Дякує вам? Підете тепер?

Вольф (*плаксиво*)

Ай вай! Що маю робити, коли Бог на мене таке чудо зіслав. Ох, десь тут був мій капелюх! (*Крутить ся по школі. Коли жандарм на хвилю відвернує ся,*

він зривав один наручник із руки і вискакує крізь вікно)

Віт

Го, го! Наш Вовк тільки хвостом махнув!

Жандарм

Утік! (Біжить до вікна з карабіном) Ага, скочив за вугло! Гей, люде! За ним! На коні, а за ним! Не дайте ему в ліс ускочити!

Люде

Е, до ліса далеко! Ми его духом догонимо! (Вибігають)

Жандарм (до Омеляна)

Ну, се гарно! Знаєте, вже половина слідства так як би зроблена.

Омельян

Як то?

Жандарм

Се мій спосіб. Я попустив ему навмисно. Аджеж невинний чоловік не буде отак вікном скакати. А кодо пана Вовка видно дуже не ладно, коли аж на таке зважив ся. Втекти він не втече, а отсей его скок, то вже половина признаня.

Омельян

А видите, пане війте, що то за чоловік той ваш порацник, той презус ради шкільної. І не встид вам, не ганьба такому чоловікови корити ся?

Віт

Ба, пане навчителю, коли его всі бояли ся!

Жандарм

Бояли ся? А то чого?

Віт

А хто знає чого? Казали, ще в него очи недобрі. Не що погляне в недобру годину, те мусить звести ся

ні на що: худібка вгине, хата згорить, збіже град
 вибє. А другі ще інакше говорили. (*За сценою крик:
 Га, га! Спіймали! Ведуть! Га, га! Сюди, сюди!*)

Жандарм

Ну, спіймали нашого арештанта! Ходімо на реві-
 зію! Прощавайте, пані! Здорові будьте, пане учителю!

Омелья

Бувайте вдорові! Та спасибі вам за все добре!

Жандарм

Нема за що! Се наш обовязок, наша служба!
 Ану, пане війте! До роботи! (*Оба з вїртом виходять.
 Омелья обнимає Юлію*).

Заслона спадає.

Д і я т р е т я.

Декорація та сама, що в першій дії. Рано.

Ява перша.

Товкач і Загонютий *носять лавки зі школи і уставляють на подвір'ю.*

Омелья *дав порядок.*

Омелья

Ось тут! Ось тут! Присуньте ближше! Се вже остатня?

Товкач

Та вже.

Омелья

От бачите! Робота не велика, а все таки для екванену ліпше буде.

Загонютий

Ну, та певно. Там і для дітей задуха, а ще як старші посядуть ся.

Омелья

Ще тільки таблицю винесіть.

Товкач=

Я зараз *(іде в школу і по хвили несе таблицю)* Тільки де ми її поставимо?

Омельяк

А ось на стовпі кілок а там на верха я прибв.
Двона гвіздками режінець. Тут єі повісно.

Товкач

А й справді, тут добре буде! (*Вішав таблицю*)
А ви куме біжіть по столик!

Омельяк

Коли б тільки нам дождж нашого екзамену не
попсував. Щось Магура ніби хмурить ся.

Загонистий

Е, ні! Буде гарно. Адить, пара в гору йде.
Підбере ся. (*Іде в школу*).

Омельяк

А як гадаєте, багато господарів прийде на
екзамен?

Товкач (*радісно*)

Е, пане навчителю! Я гадаю, що ціле село прий-
де! Всі, з ким тільки здиблеш ся, ні про що біль-
ше не говорять, як тільки про екзамен.

Омельяк

Як так? Чому?

Товкач

Ну, бійте ся Бога! Аджеж унас уже звиш 20 літ
школа. З разу нас били та мучили, щоб ми школу за-
кладали. Добре. Ми заложили. Тоді нас обдерли до
сорочки на будову. Добре, ми збудували. Тоді по-
казало ся раптом, що для нашої школи нема вчителя і
вона три роки стояла пусто. А врешті надали вчителя,
той жив у нас 15 літ і нічого не вчив. Сам жидови
вислугував ся, на людей скарги писав, а прийшло
ся що до чого, як бувало пан шпектор на візітацію
прийде, то з сусідного села хлопців позичав. А та-
кого екзамену, як ви отсе нині робите, ми ще з роду
не видали.

Омелья

Ну, та екзаме́н нічого такого великого не є. Не то головне, що на екзаме́ні, а то, що за весь рік діти вчать ся. (*Тим часом Загонистий вийшов зі столиком і ставить його близь стовпа на подвірю, прислухуючи ся розмові*).

Загонистий

Ні, пане навчителю! Ви вже нічого не кажіть. Три роки ви в вашім селі вчите, і ми, хоч темні та неписьменні, а не бійте ся, також дещо розуміємо і добре видно що ви робите і як ви робите. Ми добре бачимо, кілька наші діти за ті два роки скористали.

Омелья

Я дуже рад, що ви се бачите. То прецінь мій обовязок, щоби діти зі школи туманами не виходили.

Товкач

Е, ба! Обовязок! А чому ж не кождий професор розуміє той обовязок так як ви?

Омелья

Не моя річ судити других, любі мої. Я так розумію, і досить міні.

Товкач

Знаєте, пане навчителю, що нам ще й досі встидно, коли собі пригадаємо, як ми вас приймали. Господи, як нас було засліпило!

Омелья

Ну, що вже про те згадувати! Дав Бог, минуло ся.

Загонистий

Ой, не булоби то так швидко минуло ся, як би нам Вовка не були з села взяли.

Омелья

І не знаєте, де він?

Товкач

Та кажуть, що в криміналі сидить.

Загонистий

А другі кажуть, що щось троха сидів, а потому викрутив ся.

Товкач

Е, говоріть куме! Викрутив ся! Та як би викрутив ся, то би вернув у село.

Загонистий

Та єго жінка щось таке божкала. „Мій Вольцьо — каже — не в криміналі. Най Бог боронить! Він у Бориславі, якийсь там інтерес має“.

Омельяк

Ну, коли так, то певно не за довго будемо мати тоту радість, що його знов у себе побачимо.

Товкач

Е, чень Бог дасть, що йому там десь і без нас голову скрутить.

Омельяк

Але розкажіть міні докладно, як се стало ся, що ви до інспектора ходили?

Загонистий

Та по просту. Оногди були ми в Турці — я, кумось тай війт. Війт пішов до староства. Вертає тай каже: чуєте, сусіди, пан шпектор із Дрогобича прийїхав, є тут. А міні немов щось блисло в голові. Ей — кажу — кумове! Ходімо до него! Чого? — питають. — Як то — кажу — чого? Адже три роки, я на нас надали нового учителя, а ще у нас ані разу не були. Отсе в четвер у нас екзамен, — запросімо й пана шпектора, най прийїде подивити ся та послухати.

Товкач

А ми не довго радивши взяли тай пішли.

Омелья

І щож? Як вас прийняв?

Товкач

Та що, ховай Боже! Ладно. Говорив так по людськи, делікатно

Омелья

О, він дуже делікатний!

Загонистий

Розпитував про вас, як живете, як з громадою поводитесь, як учите?

Товкач

Чи ми контенті вами? Розумів ся, ми один наперед другого вас вихвалювали.

Загонистий

Видно було по нім, що йому се дуже подобало ся. Все потакував, аж нам слова піддавав.

Товкач

Дуже чемний та людяний пан! — Конечно — каже — прийїду до вас на екзамен. Аби там не знати що, то прийїду.

Омелья

Га, дай Боже. Про мене може прийївджати і кожного дня.

Ява друга.

Ті самі і Юлія *виходить зі школи, з платком на голові і з засуканими рукавами, з ножем у руці Чула остатні слова*) А про мене не може! Та я би зовсім пропала, як би так частійше прийшло ся для него гостину ладити.

Товкач

А ви панночко не дуже мучте ся! Хоч то ніби великий пан — пан шпектор! — Ну, але він чень бідному навчителеві у селі в горах не подивує ся.

Юлія (*через перелаз входить до городця, рве ярину, різке зриванець і говорить*).

Не подивує ся? Може й не подивує ся, але міні самій неприємно. (*побачивши Пасічна, що з далека надходить*) А, ось моя сусіда! Ось моя повічниця! Ну, Господи тобі слава, що ви приходите, Пасічна а то я зовсім не можу собі ради дати!

Ява третя.

Ті самі і Пасічна (*несе щось у фартусі*)

Пасічна

Слава Сусу Христу!

Товкач

Слава на віки!

Пасічна (*до Юлії*)

Ей, панночко! Та щож би то було, щоби я не прийшла вас у таким ділі поратувати. Та ви даруйте, що я трошка припіанила ся. Знаєте, як то при господарстві. То одно, то друге. Ба худоба, ба слуга, ба се ба те...

Юлія

Та спасибі вам, що хоч тепер приходите!

Пасічна

Я вам тут дечого принесла, може придасть ся.

Юлія

О, спасибі вам! Та ходімо до хати! Там у мене в кухні горить Ходіть! (*обі відходять до хати*)

Ява четверта.

Омельяк, Товкач, Загонистий (оба мужики сидять в лавках, курячи люльки)

Товкач

Господи! І чому то чоловік ще раз не може бути молодий, щоб міг отак у лавку засісти та за книжку взяти ся?

Загонистий

Бігме, я хоч старий, як чую, коли мої малі читають та розповідають, що їх у школі вчили, то й мене самого охота зносить на старість за книжку засісти.

Товкач

Як би так можна, то гадаєте, що й я б сего не зробив?

Омельяк

А чому ж би не можна? Ось чекайте, тепер мої перші школярі вже виходять з клас, то ми по вакаціях заведемо з ними недільну школу. То там будуть могли й старші приходити і вчити ся.

Загонистий

Ей, чи на правду?

Омельяк

А вжеж, що не на жарт.

Загонистий

А Бог би вам паночку здоровля дав! Та я не знаю, ми вас оволотино за вашу роботу, за ваше добре серце.

Товкач

То то й є, куме! Добре серце, то ґрунт. Інший робить, і видно, що силує ся добре робити, та що: як йому тота робота з душі, з серця не плаве, то все воно якось так виходить, як нейівши танцювати.

Ява п'ята

Ті самі, Війт і купа парубків і дітей (*отягають з криком і гамором до половини на сцену віз з купою смеречини*)

Війт

Ну, гов! Та куди тут далі? Дайте спокій! Най віз тут стоїть, бо не буде куди рушити ся! (*обертає ся до Омеляна*) Слава Суусу!

Омелян

Слава на віки! А се що, пане начальнику?

Війт (*з люлькою в зубах*)

Говорить: що? Наперлася хлопцівня: повольте таї повольте, пане начальнику, на громадській толоці смерічок нарубати та на нинішний аґсамент школу обнаїти! Ну, та я смерічок не бороню і (*до парубків*) Ну, хлопці! Маєте наїти, то звивайте ся швидко!

Парубки

Ми зараз, пане начальнику! Тільки чи пан навчитіль позволять?

Омелян

Та що вже з вами маю робити? Майть! (*Парубки діти і старші носять з воза смерічки і отягають їх уземлю по під школу, обтикають ганюк, вікна т. д.*)

1. Парубок (*в заклопотанню підступав до Омеляна*)

Пане навчителю!

Омелян

А що тобі, Максиме?

1. Парубок

У нас от, у варубоцтва, в де нас іще одна тросьба.

Омельяк

А то яка?

1. Парубок

Та... Ми наємо маленький довжок.

Омельяк

Довжок? У кого?

1. Парубок

Ба та у вас.

Омельяк

У мене? Не тямлю, щоб я що у вас зичив.

1. Парубок

А борони Боже! То не такий довжок. Ми у вас... І не то що б позичили. А знаєте, тогди, коли ми вам у школі таку субернацію зробили... Ви були такі добрі, щосте за нами просили. А ми... тямите, ми тогди, шарпаючи ся з вами, сурдут вам роздерли.

Омельяк

Нічого сего не тямлю.

1. Парубок

Та... може ви й не тямите, але ваш сурдут тямить-бере за полу) Адить, ось іще видно, де був роздертий, атка є.

Омельяк (зворушений)

Ну... ну, то чогож вам ще треба?

1. Парубок

Та знаєте... тота латка у нас як гріх на сумліню. То ви.., непрогнівайте ся, пане навчителю... Бігме, що ми не хочемо вас образити! То ми зложили ся і... і... і... (біжить до вова і приносить звиток) Ось вам нове убранє!

Омелья

Господи, Боже! Хлопці! Що се ви зо мною робите! Деж се видано?

1. Парубок

Пане навчителю! Не робіть нам того! Прийміть від нас той дарунок. Ми вас полюбили як рідного тата...

Парубки і діти (*обступають*)

Так! Так!

Війт

Пане навчителю! І я до них прилучаю ся. Най то буде наша відплата за ті прикрости, яких ви у нас вазнали.

Омелья (*обнімає їх*)

Братя мої! Діти! І найже міні тепер хто скаже, що наш на ід невдячний! Що не варта для него працювати і навіть жите своє для зго добра віддати!

Ява шеста.

Ті самі і Вольє (*входить звільна, озираячись*)

Ни! Добрий день!

Всі

А! Наш Вовк!

Війт

Дай Боже здоровле! О, давно невидані гості! А ви відки, пане Вовк? Де так довго гостювали?

Вольє

Так собі! Всюди був. Гешефти були.

Війт

А давно до нас загостили?

Вольє

Та от власне тепер прийїхав. А бачучи з гостинця, що тут вас така купа, я зацікавив ся тай прийшов. Та дай Боже щастє з празником!

Омельян

Та дай Господи!

Вольє

А, пан навчитель! Ни, wie gehts?

Омельян

Так собі. Гірше бувало.

Вольє (оглядаєсь)

Та що тут, жените когось чи віддасте за муж?

Вїйт

Та де там! Нині, пане Вовк, аґзамент у нас. Пан навчитіль так нам красно дітей учать, що диво. Незадовго вся громада тут на аґзамент вїйде ся, то ми загадали робити єго на дворі, а не в хаті.

Вольє

А то вільно?

Омельян

А хїба закавано?

Вольє

Я не знаю, але я про таке ніколи не чував.

Омельян

Е, ви може й про таке не чували, щоби хлопцї в загалї читати писати знали. Та що діяти, пане Вовк, треба і до сєго привикати.

Вольє

Ни, щож, якось привикнемо! А у мене до вас маленьке діло є, пане навчителю.

Омельян

У вас до мене?

Вольє

Не бійте ся! То не жадна порука. Я вчора у Турці бачив ся з паном інспектором. Говорив з ним про всякі речі. Він і о вас згадав і просив мене передати вам отсей білет (добував з портфеля і дав білет в коверті)

Омельян

Ну, дивних листоносів вибирає собі пан інспектор.

Вольє

Почтаря не було, а він казав, що діло пильне.

Омельян (розпечатув і читає)

От тобі й на! Юльцю! Юльцю! А ходи но сюда!

Ява сема.

Ті самі і Юлія (виходить з дому)

Юлія

Чи ти мене кликав?

Омельян

А так! Ади, білет від пана інспектора.

Юлія

Білет? А що він пише?

Омельян

Дуже перепрашає, що не може нині прийїхати до нас на екзамен, бо перешкоджений.

Вїт і селяне

Овва! То шкода!

Юлія

Ба, а для когоч я з обідом лагоджу ся? І тільки заходу!

Омелья

Ну, сестричко, дарма! Якось ми тому обідови дамо раду. А заходи так само як ссс — за дармо.

Юлія

Добре тобі жартувати, але я нігі рук собі не чую

Омелья

Ну, Юлечко, я тобі тому не винен. Хіба скочеш пану інспекторови процес о відшкодоване видати. Тай то не виграєш, бо він у тебе обіду не замовляв.

Юлія (*нетерпеливо*)

Ну, пішов уже торочити! А міні ніколи й слухати!

Ява осьма.

Ті самі без Юлії.

Омелья

Ну, щож, люде добрі. Коли пан інспектор на нас не ласкав, то може б ми могли зачипати екзамен?

Війт

Та щож, діти всі тут. А ми раді послухати.

Вольє

А міні позволите?

Омелья

Щож, кождому вільно, то чомуж би й вам не було вільно? Слухайте. Ну, діти, сідайте в лавки! (*Хлопці і дівчата сідають у лавки і ровкладають книжки, скриптири і т. і.*)

Ява девята.

Ті самі, **Хоростіль** (*в блюзі і полотнянім плащі, з пущою через плечі*)

Хоростіль

Слава Ісусу Христу, люде добрі!

Всі

Слава на віки!

Омелья

А, **Хоростіль**! Здоров був, Іване! (*цілують ся*)

Віт (*до Товкача*)

Куме! То той самий, тямите? що тоді так нас був перепудив.

Товкач

Ой, ой! Чарівник! Той що в гадиною...

Хоростіль

А, панове господарі! Ми вже колись бачили ся! (*Стискав їм руки, Товкач зо страхом*) Я гадаю, що ви не гніваєте ся на мене за тодішній жарт?

Товкач

Ой, павцю! Я від вашого жарту тоді мало не розхорував ся.

Хоростіль

Ба, людонькове! А ви зо мною також не дуже то ченно хотіли жартувати. Ну, але най то в тим часом іде! Чи як ви кажете?

Віт

Та ми на пана не гнівні. Нам потому пан навчитіль розповіли за вас. Ну, що вже то й згадувати!

Хоростіль

Отсе й найліпше! Ну, але що се у вас, празник якийсь нині?

Війт

Та таки так, що празник. Агізамент, панцю. То в нас рідка річ.

Хоростіль

А, коли так, то дуже добре! І я послухаю.

Війт

Просимо, просимо!

Хоростіль

Ну, а якже тобі, Омельку, веде ся? Давно ми бачили ся! Як твоє здоровле?

Омелян (*кашляє*)

Та так, по середині. Працюю, то й не маю часу думати про здоровле. А тутешне повітря, братіку, то половина зл ровля.

Війт

О, у нас повітре славне!

Хоростіль

А щож сесгра? здорова!

Омелян

Спасибі, здорова!

Хоростіль

А що? Все ще не може привикнути до сих гір?

Омелян

Ні, Богу дякувати, привикає по троха!

Хоростіль (*розчарований*)

Тааак? А, та ось і вона! (*Іде напругив Юлії*).

Ява десята.

Ті самі і Юлія

Хоростіль

Добрий день вам, пані! Здорові були!

Юлія

А, пан Хоростіль! (*Подає руку*) От рідкий гість!

Хоростіль

Коби тільки в пору!

Юлія

А то чому? Сама пора. Бачите, у нас сьогодні екзамен. А ви знов зі своїм природництвом? Певно знов якусь вужаку в пушці маєте?

Хоростіль

А най Бог боронить! Пару ростинок, кільканацять родів хрущів..

Юлія

Ну, я надіюсь, що сим разом ви побудете у нас пару день. Та про се нема що й говорити. Ми вас не пустимо.

Хоростіль

Щож, коли так, то буду вашим невольником. А хрущі збирати пустите?

Юлія

І самі в Омельком з вами разом підемо. У нас в дуже гарні. Там за закрутом смереки рубають, то я колись на стятих смереках дуже гарні хрущі бачила. Такі великі, з довгими рогами.

Хоростіль

От цікаво. Зараз першу екскурзію туди зробимо

Омелян

А знаєш, братіку, яка нам неприємна пригода лучила ся? Обіцяв ся був до нас на екламен пан інспектор, і власне перед хвилиєю дістаємо від его білет, що не може прибути.

Хоростіль

А, так! Там у Турці нині якийсь бенкет — на честь старости, чи що. То вже й йому не випадало

вийвідити. Але знаєш, я вчора бачив ся в них у Турці. Балакали. І про тебе розмова була.

Омельян

Про мене? А то яка?

Хоростіль

Я аж уха свої забув. Пан інспектор так тебе хвалив, так хвалив! То, каже, найліпша у нас учительська сила в цілім окрузі.

Юлія

Ну, то невно знов якийсь клопіт буде.

Хоростіль

Що? А то для чого?

Юлія

Чую вже, що та похвала для Омелька не добром пахне.

Омельян

Алеж Юлечко! Як же можна так говорити? Повинісно тішити ся..

Юлія

Ну, то тіш ся, коли маєш охоту.

Хоростіль

Я там не великий знавець тайників людської душі, але не можу сказати, щоб у розмові пана інспектора було щось нещирого. Ще як би я був учителем, его підвладним — ну. А то я відразу представив ся йому яко укінчений юрист і доктор прав, то пан інспектор відразу став сердечний...

Юлія

Е, коли ви така велика риба, то повольте й нам вложити вам GRATULACIJE (*Юлія і Омелян стискають его руку*)

Хоростіль

Ну, що там! Ми старі знайомі, то можемо обійти ся без тих церемоній. Ну, Омельку! Твої школярі чекають, зачинайте екзамен!

Омелька

А й справді, наш рацію. *(Стає перед лавками)*
 Ну, діти. Нині в нас празничний день. Мої перші школярі виходять зі школи. От тут при їх татах і мамах можу сказати, що не жаль міні тої роботи, того часу, щосьмо разом провели в школі. Правда, скупенька моя наука. Самі початки. З того ще чоловік мудрим не буде. Але я старав ся подати вам спосіб, як собі далі радити, як далі вчити ся. Бо вчити ся, діти мої любі, треба і далі, раз у раз, весь вік. А тепер, щоби в Богом почати, заспівайте ту пісню, що вивчили ся для екзамену!

Діти (встають, за ними й старші — хор)

Боже великий єдиний,
 Ласку свою нам пошли,
 Щоб ми добра і науки
 Все набиратись могли.

Дай нам все добре любити,
 З злом не братати ся нам,
 Ровум дай ясний і волю,
 Силу робучим рукам.

Боже великий, єдиний,
 Молимо щиро тебе,
 Дай щоб росло і міцніло
 Сімя наук слабе! *(Діти сідають)*

Товкач

Ото куме пісня! Аж міні слъови в очах стали.

Загонистий

І в церкві би можна заспівати.

Омелян (до першого хлопця)

Ну, Андрію. значемо від рахунків. Скажи міні, як тобі тато дасть 25 горіхів, а мама до того додасть іще п'ять, то кільки будеш мати разом.

1. Хлопець

Пів копи.

Омелян

То значить кільки?

1. Хлопець

Та тридцять.

Омелян

А як тебе брат попросить, щобись ему дав 12, то кільки тобі лишить ся?

1. Хлопець

18.

Омелян

А як до тебе прийдуть ще Михайло і Сень і Олекса і скажуть: поділи нас тими горіхами всіх по рівній часті?

1. Хлопець

Ба а то як? Щоби міні нічого не лишило ся?

Омелян

Ну, ні. І собі лиши.

1. Хлопець (подумавши)

То я їм дам по 7, а собі лишу 9.

Усі (сміють ся)

Чи бач, як мудро поділив! Не треба й Саламона.

Омелян

Ну, а як би вони хотіли по 8?

1. Хлопець

Е, то моя кривда буде, бо міні лиш 6 лишить ся.

Омелян

Добре. Ну, а тепер прочитай нам дещо. (*Розвертає буквар, стор 74*) Отсе!

1. Хлопець

Що є на землі, в землі і під землею? Жиемо на землі. На землі видимо села і міста, потоки, ріки і стави, поля, сіножати і ліси, рівнини, долини і гори. Всюди на землі живють люди, звірята і рослини. В землі є вода, сіль, нафта, залізо, глина, пісок і каміне.

Омелян

Ну, досить. Сідай. (*до другого хлопця*) А тепер ти Олексю скажи міні, що таке читав Андрій?

2. Хлопець

Та про землю, що є на ній, і в ній.

Омелян

Візьми книжку: розповідай міні докладно о тім, що там написано

2. Хлопець

Жиемо на землі. Не все що живе, жие на землі. Риби живють у воді, птахи в повітрі. На землі видимо села і міста. Я ще міста віякого не видів, але селів видів кілька: Довге, Красне, Висіцьке.

Омелян

А щож то таке село?

2. Хлопець

То так багато хатів, стодолів, ставн, оборогів, при хатах садки, річка, посеред них іде дорога, буває й церков, школа, коршма — і то називає ся село.

Омелья

Ну, а щож то є місто?

2. Хлопець

Тай там є хати, але кажуть, такі великі, муровані, гонтами побивані. Мої татуньо робили в лісі гонти і возили до міста продавати.

Омелья

А ти вдів, як вони робили?

2. Хлопець

А чомуж би ні? Я й помагав їм клинці бити та пилою колодки різати.

Омелья

Ну, а щож там далі у книжці?

2. Хлопець

. . . потоки, ріки і стави. Потоків у нас у горах багато. То така маленька вода, біжить по каміню і з яру збігає до ріки. А ріку маємо одну, Стрий. А ставу я ще не видів. У нас у горах нема ставів.

Омелья

Чи тільки тога одна ріка є на землі?

2. Хлопець

Є, та де там! Богато є!

Омелья

Ну, а ти про які чував?

2. Хлопець

Та тут недалеко за горою Сян іде, а там коло Лімви Двістер. Він геть там на долах збігає ся зо Стриєм. А є ще, кажуть, велика ріка Дунай.

Омелья

Ну, а щож то таке стави?

2. Хлопець

Та то так роблять: як є потічок або річка не дуже велика, а пливе широкою долиною і не високо і нас береги, то возьмуть і півперек долини поставлять таку гать з дерева, глини, каменя і зіпруть тоту воду і вона залле дно долини і так стоїть, тільки верхом витікає.

Омелян

А на щож то таке роблять?

2. Хлопець

Ну, та вода шлин жене, а в ставі рибу держать.

Омелян

Добре. Можеш сідати. (*хлопець сідав*) А тепер —

Ява одинадцята.

Ті самі і Возний

Возний (*входить*)

Слава Богу!

Всі

Слава на віки!

Возний

Чи тут пан професор Омелян Трач?

Омелян

Тут? Що там таке?

Возний

Прошу, тут до пана професора письмо є, розпоряджене в ради шкільної! Ось тут, прошу поквітувати. (*Омелян підписує у книзі*). Так. Дякую. Не хочу переривати пану професорови занятя. Дай Боже здоровля! (*відходить кланяючись*)

Ява дванадцята.

Ті самі без возного, Юлія і Хоростіль збігають з ганку і наближують ся до Омеляна. Той поквално отвирав письмо, читав, хитав ся на ногах і сідав на лавці)

Юлія

Омельку! А тобі що? Що се таке?

Хоростіль

Господи! Він поблід як стіна! (Бере за руку)
Рука вишна! Омеляне! Що се?

Омелян (важко дихаючи добував хустку і тулить до уст, а другою рукою хапав ся за груди — по хвили кашлав і опускав руку з хусткою Юлія заглянула на хустку і скрикнула)

Юлія

Ой Господи! Кров! Омельку! Ти слабій! Що тобі?

Омелян (глухим голосом)

Нічого, нічого! Вже лекше! Вже пройшло!
(Встав і знов сідав)

Хоростіль

Ви б, панно Юліє, принесли єму води (шепча) і оцту трошка долийте! (Юлія відходить).

Омелян

Нічого, нічого! Се так було, хвиля така. Ну, діти, будемо далі —

Хоростіль

О, ні, брате! Сего не можна. У тебе кров в горлапоказала ся, тепер тобі треба супокою, відпочинку. Я не позволю, щоб ти себе без часу губив.

Омелян

Алеж міні нічогосінько не є..

Війт

Ні, пане навчителю! Коли вам таке трафило ся — най то Господь усе лихе відвертає на гори та на дебри! — то ми вже вам дякуємо. Тай так ми бачили, як наші діти красно відповідали. Буде нам на тепер.

Омелья

Алеж ні, ні! Будемо кінчити! (*Встав — знов хитав ся і сідав*)

Юлія (*входить*)

На, братчику! Випий води, освіжиш ся троха! (*Омелья пв*) Господи! І що се таке? Пане Іване, а погляньте но, що се він за письмо дістав!

Омелья (*держить письмо в руці*)

Ні, брате, чекай! (*Піднімає ся з лавки, опертий на Хоростіля і Юлію*) Пане начальнику, панове грожда і видіти! Слухайте, яка мене ласка спіткала ніні, підчас вашого першого екзамену!

Всі

Та що таке? що?

Омелья

Ласка! Велика і неваслужена! Ось на, читай!

Хоростіль (*читає голосно*)

З огляду на ваші заслуги около розвою школи народної, на ваш талант педагогічний і на ваше уміне керувати школою поручає ся вам засноване і дальше ведене школи в Волосатім з підвищеною пенсією і всякими добродійствами.

Юлія

Ах, значить аванс!

Омелья

І девяте перенесенє.

Хоростіль

Тай ще до Волосатого. Ти знаєш, що се таке Волосате?

Омелья

Чував про него, чував. Як кажуть по латині, ultima Thule.

Юлія

Що таке, що?

Хоростіль

Крайне село під самою угорською границею, в недоступних горах, без тракту, без комунікації. Що відносини там, коли можна, ще дикійші від тих, які ви тут застали, про се нема що й говорити. Більше як десять літ уже власти заходили ся, щоб там заснувати школу — годі тай годі. Врешті вислано військову езекуцію і якомсь с тяжкою бідю школу збудовано. Та що з того, вже пять літ, як у ній шинок містить ся, бо ніякий учитель не хотів там подавати ся.

Юлія

І се тебе, слабого, туди переносять! І ще й пишуть мов на сміх, що се роблять признаючи твої заслуги! Господи, щож се значить ся? Що про те думати? Аджеж ти не витримавш самої дороги у ту пустиню! Ні, я на се не позволю! Я зараз до Ради шкільної пишу. Адже се убійство, не аванс!

Тсвкач

Ми вас не пустимо! Ми всі підемо до пана шпектора за вами просити.

Віт

Так, так! Ми від громади за вами просьбу подамо!

Омелья

Братчики мої! Робіть що знаєте, але я не думаю, щоб міні се щось помогло. Добре чую, що лига

доля висить надінною!

Юлія

Ні, брате! Не трать надії. Я тебе не покину.

Хороотіль

А я хіба такий уже далекий тобі, щоб ти й на мою поміч не міг числити?

Юлія

Люде добрі! Прошу вас! Він тепер троха недужий... Будьте ласкаві, розійдіть ся. Ёму треба спокою. *(Люде мовчки і сумно розходять ся)*

Вольє *(підходить до Омеляна)*

Ну, пане навчителю! Що вам є? Може вам доктора треба?

Омелян

Від вас міні нічого не треба.

Вольє

Як то нічого не треба? Ви мною не гордуйте! Не бійте ся, я не такий жид! Я злого не памятаю!

Омелян

Чоловіче! Не нуч мене! Нічого від тебе не хочу, дай міні спокій!

Вольє *(киває головою)*

Все однакий! Все впертий Русин! А чи я вам не кавав зарав на початку, що у вас за слабі зуби, щоби мене агризти? Га? А можна було без того всего обійтись і жити собі спокійно. Ви самі не хотіли, на себе самого й нарікайте! А *güt Jur!* *(доторкає ся рукою ярмурки і гордо відходить).*

Ява тринадцята.

Омелян, Юлія, Хороотіль.

Омелян

Чи бач! Гадина! Вкусила, ще й насміває ся! Ще й благородного Самарянна хоче вдавати!

Юлія

Ходи Мілечку! Ми тебе підведемо. Ходи до школи та положи ся!

Омелья

Ні сестрице! Міні вже ліпше! Ади, я вже можу йти. *(Іде спертий на Юлію і Хоростіля і сідає на ганку)*. Ось тут посиджу. Тут ліпше. Та ти Юлечко не бій ся, се ще нічого такого страшного нема.

Юлія *(гляди́ть на него)*

От тобі жите! От тобі аванс! От тобі працюй, посвячу́й ся, дослугуй ся! О, я се передвиджувала, серце мое говорило міні, що панська ласка не добром для нас пахне. *(Плаче)* Братіку мій, братіку! І щож нам тепер робити? Адже я з самої турботи о твоє здоровле й сама занедужаю.

Омелья

Алеж Юлечко! Що ти говориш!

Хоростіль

Панно Юліє! Гамуйте ся! І як вам не встидно своїм плачем, своїми словами ще додавати болю братови? Аджеж бачите, що ваші сльози його ще гірше мучать!

Юлія *(оттирає сльози)*

Коли міні жаль. Страшений жаль. До всего світа і до нашої долі. Аджеж обое з братом працюємо чесно, ненастанно, сповняємо все, що нам велить обовязок, всю душу вкладаємо в свою працю, — а за се ось яка нам надгорода! І ось вік отак: немов на хвиличку всміхне ся доля, немов виходить так, що наша щира праця зачинає приносити плоди, — аж тут на тобі. Мов іронія якась, мов насміх влої долі! Якась незрима рука одним замахом усе нищить, усе перевертає і валить, що ми збудували і спихає нас знов у долину, заставляє знов зачинати на ново.

Хоростіль

Ну, пані, се ви троха пересаджуєте. Аджеж тепер брат ваш одержав похвалу за свою працю, одержав місце з ліпшою пенсією...

Омелья

Ой брате! Бачу я добре, що значить сей аванс. Promoveatur ut amoveatur. Якимось темним силам не сподобало ся те, що я тут роблю і постарали ся, щоб мене усунути. Я чую добре, тут би я, проламавши перший лід, здобувши собі довіре людей, міг би був зробити чимало доброго. А там... зачинати на ново... бороти ся... ні, чую добре, що міні не стане сили

Хоростіль

В таких разі одна тільки для тебе рада є: покинь учительство.

Омелья

Покинь учительство! Легко тобі сказати. Та хібаж я можу се вчинити? Адже я і без хвороби згину, коли покину свою працю. Знаєш Іване, дало міні се учительство стілько клопотів і гризоти, підкопало мое здоровле, пожерло мій молодий вік, — а про те я чую добре, що вжив ся в ним, зріс ся з ним усіми своїми думками, і без него мусів би згинути як риба без води.

Хоростіль

А я думаю, що і у тебе се пересада, нерви. Певна річ. тобі хоче ся працювати, ти втягнув ся в ту шлюю і не можеш подумати житя без неї. Але міні здає ся, що можна придумати й іншу позиточну працю.

Омелья

Яку? До якої праці я спосібний?

Хоростіль

Ну, тепер я би по совісти не радив тобі до жадної брати ся, поки не повдоровшавш. Тепер тобі треба спокою, вигоди і свіжого повітря.

Омельки

Ну, вакації... за той час чень поправляюсь.

Хороотіль

Дай Боже! Та тільки те лихо, що як тебе перенесли до Волосатого, то швидко скажуть відси забирати ся А в Волосате тобі тепер ніяким світом йїхати не можна.

Юлія

Та я вчу й подумати про се не дам!

Омельки

Ба, а кудиж вам подіти ся? Наша власна вілля (*в жалтнім усміхом*) ще не готова.

Хороотіль

Я вас забираю до себе. Пару день пробудемо ще тут разом, а потім і не говоріть нічого — поїдемо на моє господарство.

Омельки

Спасибі тобі, брате, за добре серце! Але я не знаю, як воно буде? Ти знаєш — —

Хороотіль

Нічого я не знаю і знати не хочу. Се діло рішене Йїдете до мене і живете доти, доки ти зовсім не выздоровієш.

Омельки

Е, то може бути довга гостина.

Хороотіль

Се вже твоя річ. Выздоровлюй як найшвидше — от тобі моє крайнє слово. А впрочім pardon! Тут ще одна інстанція мусить сказати своє слово.

Юлія

А то хто?

Хоростіль

Видно, що пані почувасте ся самі до того, що за вами черга.

Юлія

Не розумію, що я тут можу сказати, окрім подякувати вам сердечно за вашу добру волю.

Хоростіль

А забули пані своє слово, що-сте міні дали ось тут на тій ганку, перед трьома роками?

Юлія

Яке слово?

Хоростіль

Як бачу, забудько з вас, панно Юліє! Мушу вам пригадати. Ви казали: „Йдіть до Львова, кінчіть університет, робіть екзамен“.

Юлія

Ну, так, се я сказала, і тішити мене, що ви мене послухали. Здасть ся, й ви самі того не жалусте.

Хоростіль

Так, пані, не жалую. А знаєте, чому? Тому, що все те я робив для вас, робив в тій солодкій надії, що осягнувши свою ціль, здобувши собі незалежне становище або хоч можливість дійти до него, я буду міг сміло стати перед вами і сказати вам: панно Юліє, я вас люблю, щиро, горячо, надо все на світі! Я знаю, що й ви для мене не зовсім рівнодушні. Будьте моєю!

Юлія

Щож, пане Хоростіль! Се все дуже гарно, та здасть ся, що ви за пізно приходите.

Хоростіль

Як то за пізно? Ви полюббили другого? Не любите мене?

Юлія

Ні, я не про те... Але бачите самі, брат тяжко недужий. Як жеж міні, що вчу так багато завдячую, думати тепер про своє щастя, покидати його слабого та безпомічного?

Хоростізь

Але я думаю, що власне в огляду на слабкість брата, на потребу для него вигоди, спокою і довшого урльопу ви повинні прийняти моє предложєнє. А впрочім — Боже мій! Сеж залежати буде тільки від вашого брата, щоб він покинув в такім разі учительство і лишив ся при нас, допомагав нам у спільній роботі, допомагав бороти ся з людською кривдою.

Юлія

Брат на се не пристанє.

Хоростізь

Брат? Омельку, не вже ти мав би стати на перепоні сповненю моїх найсвятїйших надїй?

Омельки *(подає йому руку)*

Братіку мій! Всім серцем бажаю тобі щастя. Нехай Юлія сама тобі скаже, чи я їй давно не говорив, щоб не загірбала во мною свого віку молодого, щоб їшла за поривом свого серця. Аджеж я давно бачив, що ви любите одно одного.

Хоростізь

Адеж вона й тепер не хоче тебе покинути, і я того не жадаю. Значить — підеш до нас жити? Покинеш учительство?

Омельки

Слухай Іване! По що нам забігати в будуще? Будьмо вдоволені тим, що дає теперішня хвиля. Подайте собі руки *(Юлія подає руку Хоростілеви, котрий горячо цілує її)* От так! Вірте міні, в душі в серця благословляю сю хвилю. Вона сповниє мої горячі, давні бажаня.

А коли ви такі добрі і хочете прийняти до себе такого інваліда як я... *(стирав слюви)*

Юлія і Хоростізь *(кидають ся в его обійми)*

Братіку! Як жеж ти можеш так говорити! Ти для нас будеш батьком, порадником!

Омелья

Ну, ну, досить того! Значить, усе в порядку. Юлечко, пора до обіду. Я голодний.

Хоростізь

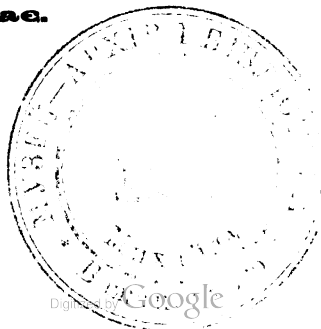
Е, панно Юліє! Омелько голодний! Має апетит! значить, з его в оревлєш не так ще круго. Ну, та ми швидко лікаря спровадимо! А тепер ходіть, я вам по-можу стіл накривати! *(Обов відходять до середини)*.

Ява чотирнадцята.

Омелья *(сам)*

Любі мої! Щирі душі! Золоті серця! Благословлю тебе, нишівна хвиле! Благословлю тебе, мое нещастє, моя недуго, ти що гадюкою підпозваєш до серця, ворущиш ся у груди, підточуєш — чую се добре — звільна та ненастанно підточуєш корінь мого життя! Благословлю вас, бо ви допомогли міні звести до купи оттих двоє людей, дорожших для мене над усе на світі. Що міні власне жите? Рік муки більше чи менше! Нема чим так дуже дорожити. Аби тільки ви були щасливі! А я... я таки піду до Волосатого!

Заслона спадає.

FBI
HM 8FOY 1

